

Podstawa programowa kształcenia ogólnego

z komentarzem

Szkoła ponadpodstawowa:
liceum ogólnokształcące, technikum
oraz branżowa szkoła I i II stopnia

Język polski

MINISTERSTWO
EDUKACJI
NARODOWEJ

Podstawa programowa kształcenia ogólnego

z komentarzem

**Szkoła ponadpodstawowa:
4-letnie liceum
5-letnie technikum**

Język polski

Spis treści

Preambuła podstawy programowej kształcenia ogólnego, III etap edukacyjny: 4-letnie liceum ogólnokształcące oraz 5-letnie technikum	7
Podstawa programowa przedmiotu język polski	14
Zakres podstawowy i rozszerzony	14
Cele kształcenia – wymagania ogólne	14
Treści nauczania – wymagania szczegółowe	16
Warunki i sposób realizacji	30
Komentarz do podstawy programowej liceum i technikum, <i>Wioletta Kozak</i>	33
Preambuła podstawy programowej kształcenia ogólnego, III etap edukacyjny: branżowa szkoła I stopnia	53
Podstawa programowa przedmiotu język polski	60
Cele kształcenia – wymagania ogólne	60
Treści nauczania – wymagania szczegółowe	61
Warunki i sposób realizacji	65
Preambuła podstawy programowej kształcenia ogólnego, III etap edukacyjny: branżowa szkoła II stopnia	69
Podstawa programowa przedmiotu język polski	75
Cele kształcenia – wymagania ogólne	75
Treści nauczania – wymagania szczegółowe	76
Warunki i sposób realizacji	82
Komentarz do podstawy programowej branżowa szkoła, <i>Wioletta Kozak</i>	85

Preambuła podstawy programowej kształcenia ogólnego

III etap edukacyjny: 4-letnie liceum ogólnokształcące oraz 5-letnie technikum

Kształcenie ogólne w szkole ponadpodstawowej tworzy programowo spójną całość i stanowi fundament wykształcenia, umożliwiając zdobycie zróżnicowanych kwalifikacji zawodowych, a następnie ich doskonalenie lub modyfikowanie, otwierając proces uczenia się przez całe życie.

Celem kształcenia ogólnego w liceum ogólnokształcącym i technikum jest:

- 1) traktowanie uporządkowanej, systematycznej wiedzy jako podstawy kształtowania umiejętności;
- 2) doskonalenie umiejętności myślowo-językowych, takich jak: czytanie ze zrozumieniem, pisanie twórcze, formułowanie pytań i problemów, posługiwanie się kryteriami, uzasadnianie, wyjaśnianie, klasyfikowanie, wnioskowanie, definiowanie, posługiwanie się przykładami itp.;
- 3) rozwijanie osobistych zainteresowań ucznia i integrowanie wiedzy przedmiotowej z różnych dyscyplin;
- 4) zdobywanie umiejętności formułowania samodzielnych i przemyślanych sądów, uzasadniania własnych i cudzych sądów w procesie dialogu we wspólnocie dociekającej;
- 5) łączenie zdolności krytycznego i logicznego myślenia z umiejętnościami wyobrazeniowo-twórczymi;
- 6) rozwijanie wrażliwości społecznej, moralnej i estetycznej;
- 7) rozwijanie narzędzi myślowych umożliwiających uczniom obcowanie z kulturą i jej rozumienie;
- 8) rozwijanie u uczniów szacunku dla wiedzy, wyrabianie pasji poznawania świata i zachęcanie do praktycznego zastosowania zdobytych wiadomości.

Do najważniejszych umiejętności zdobywanych przez ucznia w trakcie kształcenia ogólnego w liceum ogólnokształcącym i technikum należą:

- 1) myślenie – rozumiane jako złożony proces umysłowy, polegający na tworzeniu nowych reprezentacji za pomocą transformacji dostępnych informacji, obejmującej interakcję wielu operacji umysłowych: wnioskowanie, abstrahowanie, rozumowanie, wyobrażanie sobie, sążenie, rozwiązywanie problemów, twórczość. Dzięki temu, że uczniowie szkoły ponadpodstawowej uczą się równocześnie różnych przedmiotów, możliwe jest rozwijanie następujących typów myślenia: analitycznego, syntetycznego, logicznego, komputacyjnego, przyczynowo-skutkowego, kreatywnego, abstrakcyjnego; zachowanie ciągłości kształcenia ogólnego rozwija zarówno myślenie percepcyjne, jak i myślenie pojęciowe. Synteza obu typów myślenia stanowi podstawę wszechstronnego rozwoju ucznia;
- 2) czytanie – umiejętność łącząca zarówno rozumienie sensów, jak i znaczeń symbolicznych wypowiedzi; kluczowa umiejętność lingwistyczna i psychologiczna prowadząca do

- rozwoju osobowego, aktywnego uczestnictwa we wspólnocie, przekazywania doświadczeń między pokoleniami;
- 3) umiejętność komunikowania się w języku ojczystym i w językach obcych, zarówno w mowie, jak i w piśmie, to podstawowa umiejętność społeczna, której podstawą jest znajomość norm językowych oraz tworzenie podstaw porozumienia się w różnych sytuacjach komunikacyjnych;
  - 4) kreatywne rozwiązywanie problemów z różnych dziedzin ze świadomym wykorzystaniem metod i narzędzi wywodzących się z informatyki, w tym programowanie;
  - 5) umiejętność sprawnego posługiwania się nowoczesnymi technologiami informacyjno-komunikacyjnymi, w tym dbałość o poszanowanie praw autorskich i bezpieczne poruszanie się w cyberprzestrzeni;
  - 6) umiejętność samodzielnego docierania do informacji, dokonywania ich selekcji, syntezy oraz wartościowania, rzetelnego korzystania ze źródeł;
  - 7) nabywanie nawyków systematycznego uczenia się, porządkowania zdobytej wiedzy i jej pogłębiania;
  - 8) umiejętność współpracy w grupie i podejmowania działań indywidualnych.

Jednym z najważniejszych zadań liceum ogólnokształcącego i technikum jest rozwijanie kompetencji językowej i kompetencji komunikacyjnej stanowiących kluczowe narzędzie poznawcze we wszystkich dyscyplinach wiedzy. Istotne w tym zakresie jest łączenie teorii i praktyki językowej. Bogacenie słownictwa, w tym poznawanie terminologii właściwej dla każdego z przedmiotów, służy rozwojowi intelektualnemu ucznia, a wspomaganie i dbałość o ten rozwój należy do obowiązków każdego nauczyciela.

Ważnym zadaniem szkoły jest przygotowanie uczniów do życia w społeczeństwie informacyjnym. Nauczyciele wszystkich przedmiotów powinni stwarzać uczniom warunki do nabywania umiejętności wyszukiwania, porządkowania i wykorzystywania informacji z różnych źródeł oraz dokumentowania swojej pracy, z uwzględnieniem prawidłowej kompozycji tekstu i zasad jego organizacji, z zastosowaniem technologii informacyjno-komunikacyjnych.

Realizację powyższych celów powinna wspomagać dobrze wyposażona biblioteka szkolna, dysponująca aktualnymi zbiorami, zarówno w postaci księgozbioru, jak i w postaci zasobów multimedialnych. Nauczyciele wszystkich przedmiotów powinni odwoływać się do zasobów biblioteki szkolnej i współpracować z nauczycielami bibliotekarzami w celu wszechstronnego przygotowania uczniów do samokształcenia i świadomego wyszukiwania, selekcjonowania i wykorzystywania informacji.

Ponieważ środki społecznego przekazu odgrywają coraz większą rolę, zarówno w życiu społecznym, jak i indywidualnym, każdy nauczyciel powinien poświęcić dużo uwagi edukacji medialnej, czyli wychowaniu uczniów do właściwego odbioru i wykorzystania mediów.

Ważnym celem działalności szkoły jest skuteczne nauczanie języków obcych. Bardzo ważne jest dostosowanie zajęć do poziomu przygotowania ucznia, które uzyskał na wcześniejszych etapach edukacyjnych.

Ważnym zadaniem szkoły jest także edukacja zdrowotna, której celem jest rozwijanie u uczniów postawy dbałości o zdrowie własne i innych ludzi oraz umiejętności tworzenia środowiska sprzyjającego zdrowiu.

W procesie kształcenia ogólnego szkoła kształtuje u uczniów postawy sprzyjające ich dalszemu rozwojowi indywidualnemu i społecznemu, takie jak: uczciwość, wiarygodność, odpowiedzialność, wytrwałość, poczucie własnej wartości, szacunek dla innych ludzi, ciekawość poznawcza, kreatywność, przedsiębiorczość, kultura osobista, gotowość do uczestnictwa w kulturze, podejmowania inicjatyw oraz do pracy zespołowej. W rozwoju społecznym bardzo ważne jest kształtowanie postawy obywatelskiej, postawy poszanowania tradycji i kultury własnego narodu, a także postawy poszanowania dla innych kultur i tradycji.

Kształcenie i wychowanie w liceum ogólnokształcącym i technikum sprzyja rozwijaniu postaw obywatelskich, patriotycznych i społecznych uczniów. Zadaniem szkoły jest wzmacnianie poczucia tożsamości narodowej, etnicznej i regionalnej, przywiązania do historii i tradycji narodowych, przygotowanie i zachęcanie do podejmowania działań na rzecz środowiska szkolnego i lokalnego, w tym do angażowania się w wolontariat. Szkoła dba o wychowanie młodzieży w duchu akceptacji i szacunku dla drugiego człowieka, kształtuje postawę szacunku dla środowiska przyrodniczego, motywuje do działań na rzecz ochrony środowiska oraz rozwija zainteresowanie ekologią.

Duże znaczenie dla rozwoju młodego człowieka oraz jego sukcesów w dorosłym życiu ma nabywanie kompetencji społecznych, takich jak: komunikacja i współpraca w grupie, w tym w środowiskach wirtualnych, udział w projektach zespołowych lub indywidualnych oraz organizacja i zarządzanie projektami.

Strategia uczenia się przez całe życie wymaga umiejętności podejmowania ważnych decyzji, poczynając od wyboru szkoły ponadpodstawowej, kierunku studiów lub konkretnej specjalizacji zawodowej, poprzez decyzje o wyborze miejsca pracy, sposobie podnoszenia oraz poszerzania swoich kwalifikacji, aż do ewentualnych decyzji o zmianie zawodu. I te umiejętności kształtowane będą w szkole ponadpodstawowej.

Przedmioty w liceum ogólnokształcącym i technikum mogą być nauczane w zakresie podstawowym lub w zakresie rozszerzonym:

- 1) tylko w zakresie podstawowym – przedmioty: muzyka, plastyka, podstawy przedsiębiorczości, wychowanie fizyczne, edukacja dla bezpieczeństwa, wychowanie do życia w rodzinie, etyka;
- 2) w zakresie podstawowym i w zakresie rozszerzonym: język polski, język obcy nowożytny,

matematyka, język mniejszości narodowej lub etnicznej oraz język regionalny – język kaszubski, historia, wiedza o społeczeństwie, geografia, biologia, chemia, filozofia, fizyka, informatyka;

- 3) tylko w zakresie rozszerzonym – przedmioty: historia muzyki, historia sztuki, język łaćski i kultura antyczna.

Szkoła ma stwarzać uczniom warunki do nabywania wiedzy i umiejętności potrzebnych do rozwiązywania problemów z wykorzystaniem metod i technik wywodzących się z informatyki, w tym logicznego i algorytmicznego myślenia, programowania, posługiwania się aplikacjami komputerowymi, wyszukiwania i wykorzystywania informacji z różnych źródeł, posługiwania się komputerem i podstawowymi urządzeniami cyfrowymi oraz stosowania tych umiejętności na zajęciach z różnych przedmiotów, m.in. do pracy nad tekstem, wykonywania obliczeń, przetwarzania informacji i jej prezentacji w różnych postaciach.

Każda sala lekcyjna powinna mieć dostęp do internetu, uczniowie i nauczyciele powinni mieć zapewniony dostęp do pracowni stacjonarnej lub mobilnej oraz możliwość korzystania z własnego sprzętu. Wszystkie pracownie powinny być wyposażone w monitor interaktywny (z wbudowanym komputerem i oprogramowaniem) lub zestaw: komputer, projektor i tablica interaktywna lub ekran.

Szkoła ma również przygotowywać uczniów do dokonywania świadomych i odpowiedzialnych wyborów w trakcie korzystania z zasobów dostępnych w internecie, krytycznej analizy informacji, bezpiecznego poruszania się w przestrzeni cyfrowej, w tym nawiązywania i utrzymywania opartych na wzajemnym szacunku relacji z innymi użytkownikami sieci.

Szkoła oraz poszczególni nauczyciele podejmują działania mające na celu zindywidualizowane wspomaganie rozwoju każdego ucznia, stosownie do jego potrzeb i możliwości.

Uczniom z niepełnosprawnościami szkoła zapewnia optymalne warunki pracy. Wybór form indywidualizacji nauczania powinien wynikać z rozpoznania potencjału każdego ucznia. Zatem nauczyciel powinien tak dobierać zadania, aby z jednej strony nie przerastały one możliwości ucznia (uniemożliwiały osiągnięcie sukcesu), a z drugiej nie powodowały obniżenia motywacji do radzenia sobie z wyzwaniami.

Bardzo istotna jest edukacja zdrowotna, która prowadzona konsekwentnie i umiejętnie będzie przyczyniać się do poprawy kondycji zdrowotnej społeczeństwa oraz pomyślności ekonomicznej państwa.

Zastosowanie metody projektu, oprócz wspierania w nabywaniu opisanych wyżej kompetencji, pomaga również rozwijać u uczniów przedsiębiorczość i kreatywność oraz umożliwia stosowanie w procesie kształcenia innowacyjnych rozwiązań programowych, organizacyjnych lub metodycznych.

Opis wiadomości i umiejętności zdobytych przez ucznia w szkole ponadpodstawowej jest przedstawiany w języku efektów uczenia się, zgodnie z Polską Ramą Kwalifikacji¹.

Działalność edukacyjna szkoły określona jest przez:

- 1) szkolny zestaw programów nauczania;
- 2) program wychowawczo-profilaktyczny szkoły.

Szkolny zestaw programów nauczania oraz program wychowawczo-profilaktyczny szkoły tworzą spójną całość i muszą uwzględniać wszystkie wymagania opisane w podstawie programowej. Ich przygotowanie i realizacja są zadaniem zarówno całej szkoły, jak i każdego nauczyciela.

Obok zadań wychowawczych i profilaktycznych nauczyciele wykonują również działania opiekuńcze odpowiednio do istniejących potrzeb.

Działalność wychowawcza szkoły należy do podstawowych celów polityki oświatowej państwa. Wychowanie młodego pokolenia jest zadaniem rodziny i szkoły, która w swojej działalności musi uwzględniać wolę rodziców, ale także i państwa, do którego obowiązków należy stwarzanie właściwych warunków wychowania. Zadaniem szkoły jest ukierunkowanie procesu wychowawczego na wartości, które wyznaczają cele wychowania i kryteria jego oceny. Wychowanie ukierunkowane na wartości zakłada przede wszystkim podmiotowe traktowanie ucznia, a wartości skłaniają człowieka do podejmowania odpowiednich wyborów czy decyzji. W realizowanym procesie dydaktyczno-wychowawczym szkoła podejmuje działania związane z miejscami ważnymi dla pamięci narodowej, formami upamiętniania postaci i wydarzeń z przeszłości, najważniejszymi świętami narodowymi i symbolami państwowymi.

W czteroletnim liceum ogólnokształcącym i pięcioletnim technikum są realizowane następujące przedmioty:

- 1) język polski;
- 2) język obcy nowożytny;
- 3) filozofia;
- 4) język łaciński i kultura antyczna;
- 5) muzyka;
- 6) historia muzyki;
- 7) plastyka;

---

¹ Ustawa z dnia 22 grudnia 2015 r. o Zintegrowanym Systemie Kwalifikacji (Dz. U. z 2017 r. poz. 986 i 1475).

- 8) historia sztuki;
- 9) historia;
- 10) wiedza o społeczeństwie;
- 11) geografia;
- 12) podstawy przedsiębiorczości;
- 13) biologia;
- 14) chemia;
- 15) fizyka;
- 16) matematyka;
- 17) informatyka;
- 18) wychowanie fizyczne;
- 19) edukacja dla bezpieczeństwa;
- 20) wychowanie do życia w rodzinie²⁾;
- 21) etyka;
- 22) język mniejszości narodowej lub etnicznej³⁾;
- 23) język regionalny – język kaszubski³⁾.

Język polski

Język polski realizowany jako przedmiot kluczowy w szkole ponadpodstawowej pozwala uczniowi na poznawanie zarówno dzieł literackich wchodzących w skład polskiego, europejskiego i światowego dziedzictwa, jak i utworów literatury współczesnej, których autorzy zdobyli uznanie. Dojrzałość intelektualna, emocjonalna i moralna, którą w tym czasie osiąga uczeń, sprzyja kształtowaniu hierarchii wartości, kształtowaniu jego tożsamości osobowej, narodowej i kulturowej, rozwojowi poczucia odpowiedzialności za własny rozwój oraz wybory życiowe.

Cele kształcenia (wymagania ogólne) i treści nauczania (wymagania szczegółowe) przedmiotu język polski zostały sformułowane dla czterech obszarów, tj.: kształcenia literackiego i kulturowego, kształcenia językowego, tworzenia wypowiedzi i samokształcenia, a ich realizacja w klasach I–IV liceum ogólnokształcącego oraz I–V technikum wymaga zintegrowania, które ma służyć osiągnięciu przez ucznia umiejętności świadomego i krytycznego odbioru dzieł literackich, ich interpretacji w różnych kontekstach, rozpoznawania w nich odniesień egzystencjalnych, aksjologicznych i historycznych. Szczególne znaczenie dla rozwoju kompetencji interpretacyjnych ma zintegrowanie kształcenia literackiego i kształcenia

---

² Sposób nauczania przedmiotu wychowanie do życia w rodzinie określają przepisy wydane na podstawie art. 4 ust. 3 ustawy z dnia 7 stycznia 1993 r. o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży (Dz. U. poz. 78, z 1995 r. poz. 334, z 1996 r. poz. 646, z 1997 r. poz. 943 i poz. 1040, z 1999 r. poz. 32 oraz z 2001 r. poz. 1792).

³ Przedmiot język mniejszości narodowej lub etnicznej oraz przedmiot język regionalny – język kaszubski jest realizowany w szkołach (oddziałach) z nauczaniem języka mniejszości narodowych lub etnicznych oraz języka regionalnego – języka kaszubskiego, zgodnie z przepisami wydanymi na podstawie art. 13 ust. 3 ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz. U. z 2017 r. poz. 2198, 2203 i 2361).

językowego. Wzbogacanie wiedzy o języku traktowanym jako rozwijający się system i narzędzie służące poznawaniu świata oraz wartościowaniu ma służyć kształtowaniu u ucznia refleksji porządkującej i pozwalać na świadome uczestnictwo w różnych sytuacjach komunikacyjnych, związanych zarówno z odbiorem, jak i tworzeniem własnych tekstów. Służy temu również dalsze rozwijanie umiejętności retorycznych, które pozwalają nie tylko na tworzenie własnych wypowiedzi, ale kształtują umiejętności polemiczne oraz pozwalają rozpoznać próby manipulacji i skutecznie się im przeciwstawiać.

Wspieranie rozwoju kultury językowej ucznia pozwala na uwrażliwianie go na piękno mowy ojczystej.

Ważnym zagadnieniem w ramach nauczania języka polskiego jest rozwijanie i ukierunkowanie samokształcenia ucznia. Sprzyja ono realizacji własnych zainteresowań i ambicji, otwiera przed uczniem możliwość uczestnictwa w kulturze i życiu własnego regionu, kształtuje potrzebę samorozwoju. Stanowi również naturalne wsparcie dla zintegrowanego kształcenia kompetencji interpretacyjnej, językowej i komunikacyjnej ucznia.

Wykaz lektur dla uczniów szkoły ponadpodstawowej złożony jest z pozycji obowiązkowych i uzupełniających (do wyboru przez nauczyciela), a jego trzon stanowią wybrane dzieła klasyki polskiej i światowej oraz utwory literatury współczesnej.

Podstawa programowa przedmiotu język polski

III etap edukacyjny: 4-letnie liceum ogólnokształcące oraz 5-letnie technikum

Zakres podstawowy i rozszerzony

Cele kształcenia – wymagania ogólne

- I. Kształcenie literackie i kulturowe.
  1. Kształtowanie dojrzałości intelektualnej, emocjonalnej i moralnej uczniów.
  2. Rozumienie historii literatury i dziejów kultury jako procesu, a także dostrzeganie roli czynników wewnętrznych i zewnętrznych wpływających na ten proces.
  3. Rozumienie konieczności zachowania i rozwoju literatury i kultury w życiu jednostki oraz społeczeństwa.
  4. Rozróżnianie kultury wysokiej i niskiej, elitarnej i popularnej oraz dostrzeganie związków między nimi.
  5. Znajomość wybranych utworów z literatury polskiej i światowej oraz umiejętność mówienia o nich z wykorzystaniem potrzebnej terminologii.
  6. Kształtowanie różnorodnych postaw czytelniczych: od spontanicznego czytania do odbioru opartego na podstawach naukowych.
  7. Kształcenie umiejętności czytania, analizowania i interpretowania literatury oraz innych tekstów kultury, a także ich wzajemnej korespondencji.
  8. Kształcenie umiejętności świadomego odbioru utworów literackich i tekstów kultury na różnych poziomach: dosłownym, metaforycznym, symbolicznym, aksjologicznym.
  9. Kształcenie umiejętności rozumienia roli mediów oraz ich wpływu na zachowania i postawy ludzi, a także krytycznego odbioru przekazów medialnych oraz świadomego korzystania z nich.
  10. Budowanie systemu wartości na fundamencie prawdy, dobra i piękna oraz szacunku dla człowieka.
  11. Kształcenie umiejętności rozpoznawania i wartościowania postaw budujących szacunek dla człowieka (np. wierność, odpowiedzialność, umiar) oraz służących budowaniu wspólnot: państwowej, narodowej, społecznej (np. patriotyzm, sprawiedliwość, obowiązkowość, szlachetność, walka, praca, odwaga, roztropność).
- II. Kształcenie językowe.
  1. Pogłębianie funkcjonalnej wiedzy z zakresu nauki o języku.
  2. Wzbogacanie umiejętności komunikacyjnych, stosowne wykorzystanie języka w różnych sytuacjach komunikacyjnych.
  3. Funkcjonalne wykorzystywanie wiedzy o języku w odczytaniu sensów zawartych w strukturze głębszej tekstów literackich i nieliterackich.

4. Świadome wykorzystanie działań językowych w formowaniu odpowiedzialności za własne zachowania językowe.
5. Uwrażliwianie na piękno mowy ojczystej, wspomaganie rozwoju kultury językowej, doskonalenie umiejętności posługiwania się poprawną polszczyzną.

III. Tworzenie wypowiedzi.

1. Doskonalenie umiejętności wyrażania własnych sądów, argumentacji i udziału w dyskusji.
2. Wykorzystanie kompetencji językowych i komunikacyjnych w wypowiedziach ustnych i pisemnych.
3. Kształcenie umiejętności formułowania i uzasadniania sądów na temat dzieł literackich oraz innych tekstów kultury.
4. Doskonalenie umiejętności retorycznych, w szczególności zasad tworzenia wypowiedzi spójnych, logicznych oraz stosowania kompozycji odpowiedniej dla danej formy gatunkowej.
5. Rozwijanie umiejętności tworzenia tekstów o wyższym stopniu złożoności.

IV. Samokształcenie.

1. Rozwijanie zainteresowań humanistycznych.
2. Doskonalenie umiejętności korzystania z różnych źródeł informacji, w tym zasobów cyfrowych, oceny ich rzetelności, wiarygodności i poprawności merytorycznej.
3. Kształcenie nawyków systematycznego uczenia się, porządkowania zdobytej wiedzy i jej pogłębiania oraz syntezy poznanego materiału.
4. Wyrabianie nawyku samodzielnej, systematycznej lektury.
5. Rozwijanie uzdolnień i zainteresowań poprzez udział w różnych formach aktywności intelektualnej i twórczej.
6. Umacnianie postawy poszanowania dla cudzej własności intelektualnej.
7. Rozwijanie umiejętności efektywnego posługiwania się technologią informacyjną w poszukiwaniu, porządkowaniu i wykorzystywaniu pozyskanych informacji.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

Na III etapie edukacyjnym obowiązuje utrwalanie, poszerzanie i doskonalenie wiadomości i umiejętności nabytych w szkole podstawowej.

ZAKRES PODSTAWOWY	ZAKRES ROZSZERZONY
I. Kształcenie literackie i kulturowe.	
1. Czytanie utworów literackich. Uczeń:	
<p>1) rozumie podstawy periodyzacji literatury, sytuuje utwory literackie w poszczególnych okresach: starożytność, średniowiecze, renesans, barok, oświecenie, romantyzm, pozytywizm, Młoda Polska, dwudziestolecie międzywojenne, literatura wojny i okupacji, literatura lat 1945–1989 krajowa i emigracyjna, literatura po 1989 r.;</p> <p>2) rozpoznaje konwencje literackie i określa ich cechy w utworach (fantastyczną, symboliczną, mimetyczną, realistyczną, naturalistyczną, groteskową);</p> <p>3) rozróżnia gatunki epickie, liryczne, dramatyczne i synkretyczne, w tym: gatunki poznane w szkole podstawowej oraz epos, odę, tragedię antyczną, psalm, kronikę, satyrę, sielankę, balladę, dramat romantyczny, powieść poetycką, a także odmiany powieści i dramatu, wymienia ich podstawowe cechy gatunkowe;</p> <p>4) rozpoznaje w tekście literackim środki wyrazu artystycznego poznane w szkole podstawowej oraz środki znaczeniowe: oksymoron, peryfrazę, eufonię, hiperbolę; leksykalne, w tym frazeologizmy; składniowe: antytezę, paralelizm, wyliczenie, epiforę, elipsę; wersyfikacyjne, w tym przerzutnię;</p>	<p>spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:</p> <p>1) odczytuje tekst w jego warstwie semantycznej i semiotycznej;</p> <p>2) rozumie pojęcie tradycji literackiej i kulturowej, rozpoznaje elementy tradycji w utworach, rozumie ich rolę w budowaniu wartości uniwersalnych;</p> <p>3) rozpoznaje w utworach cechy prądów literackich i artystycznych oraz odczytuje ich funkcje;</p> <p>4) rozróżnia grupę literacką i pokolenie literackie; rozpoznaje założenia programowe w utworach literackich różnych epok;</p> <p>5) rozpoznaje mitologizację i demitologizację w utworach literackich, rozumie ich uniwersalny charakter oraz rolę w interpretacji;</p> <p>6) rozpoznaje w utworach literackich konwencje: baśniową, oniryczną, turpistyczną, nadrealistyczną, postmodernistyczną;</p> <p>7) określa przemiany konwencji i ich przenikanie się w utworach literackich; rozpoznaje odmiany synkretyzmu (rodzajowego, gatunkowego) oraz interpretuje jego znaczenie;</p> <p>8) rozpoznaje w tekście literackim środki wyrazu artystycznego: aliterację, paronomazję, kontaminację, metonimię, synekdochę, synestezję, odmiany inwersji,</p>

<p>określa ich funkcje;</p> <p>5) interpretuje treści alegoryczne i symboliczne utworu literackiego;</p> <p>6) rozpoznaje w tekstach literackich: ironię i autoironię, komizm, tragizm, humor, patos; określa ich funkcje w tekście i rozumie wartościujący charakter;</p> <p>7) rozumie pojęcie groteski, rozpoznaje ją w tekstach oraz określa jej artystyczny i wartościujący charakter;</p> <p>8) wykazuje się znajomością i zrozumieniem treści utworów wskazanych w podstawie programowej jako lektury obowiązkowe;</p> <p>9) rozpoznaje tematykę i problematykę poznanych tekstów oraz jej związek z programami epoki literackiej, zjawiskami społecznymi, historycznymi, egzystencjalnymi i estetycznymi; poddaje ją refleksji;</p> <p>10) rozpoznaje w utworze sposoby kreowania: świata przedstawionego (fabuły, bohaterów, akcji, wątków, motywów), narracji, sytuacji lirycznej; interpretuje je i wartościuje;</p> <p>11) rozumie pojęcie motywu literackiego i toposu, rozpoznaje podstawowe motywy i toposy oraz dostrzega żywotność motywów biblijnych i antycznych w utworach literackich; określa ich rolę w tworzeniu znaczeń uniwersalnych;</p> <p>12) w interpretacji utworów literackich odwołuje się do tekstów poznanych w szkole podstawowej, w tym: trenów i pieśni Jana Kochanowskiego, bajek Ignacego Krasickiego, <i>Dziadów cz. II</i> oraz <i>Pana Tadeusza</i> Adama Mickiewicza, <i>Zemsty</i> Aleksandra Fredry, <i>Balladyny</i> Juliusza Słowackiego;</p> <p>13) porównuje utwory literackie lub ich</p>	<p>gradację; określa ich funkcje;</p> <p>9) rozumie pojęcie archetypu, rozpoznaje archetypy w utworach literackich oraz określa ich rolę w tworzeniu znaczeń uniwersalnych;</p> <p>10) rozumie pojęcie parafrazy, parodii i trawestacji, wskazuje ich wzorce tekstowe; wykorzystuje te pojęcia w interpretacji utworu literackiego;</p> <p>11) porównuje różnorodne propozycje odczytania tego samego utworu literackiego;</p> <p>12) rozumie pojęcie aluzji literackiej, rozpoznaje aluzje w utworach i określa ich znaczenie w interpretacji utworów;</p> <p>13) rozumie i określa związek wartości poznawczych, etycznych i estetycznych w utworach literackich.</p>
--	---

<p>fragmenty, dostrzega kontynuacje i nawiązania w porównywanych utworach, określa cechy wspólne i różne;</p> <p>14) przedstawia propozycję interpretacji utworu, wskazuje w tekście miejsca, które mogą stanowić argumenty na poparcie jego propozycji interpretacyjnej;</p> <p>15) wykorzystuje w interpretacji utworów literackich potrzebne konteksty, szczególnie kontekst historycznoliteracki, historyczny, polityczny, kulturowy, filozoficzny, biograficzny, mitologiczny, biblijny, egzystencjalny;</p> <p>16) rozpoznaje obecne w utworach literackich wartości uniwersalne i narodowe; określa ich rolę i związek z problematyką utworu oraz znaczenie dla budowania własnego systemu wartości.</p>	
<p>2. Odbiór tekstów kultury. Uczeń:</p>	
<p>1) przetwarza i hierarchizuje informacje z tekstów, np. publicystycznych, popularnonaukowych, naukowych;</p> <p>2) analizuje strukturę tekstu: odczytuje jego sens, główną myśl, sposób prowadzenia wyводу oraz argumentację;</p> <p>3) rozpoznaje specyfikę tekstów publicystycznych (artykuł, felieton, reportaż), retorycznych (przemówienie, laudacja, homilia), popularnonaukowych i naukowych (rozprawa); wśród tekstów prasowych rozróżnia wiadomość i komentarz; rozpoznaje środki językowe i ich funkcje zastosowane w tekstach; odczytuje informacje i przekazy jawne i ukryte; rozróżnia odpowiedzi właściwe i unikowe;</p>	<p>spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:</p> <p>1) analizuje strukturę eseju: odczytuje zawarte w nim sensory, sposób prowadzenia wyводу, charakterystyczne cechy stylu;</p> <p>2) wykorzystuje teksty naukowe w interpretacji dzieła sztuki;</p> <p>3) rozpoznaje nawiązania do tradycji biblijnej i antycznej w kulturze współczesnej;</p> <p>4) porównuje teksty kultury, uwzględniając różnorodne konteksty;</p> <p>5) rozpoznaje i charakteryzuje główne style w architekturze i sztuce;</p> <p>6) odczytuje poglądy filozoficzne zawarte w różnorodnych dziełach;</p> <p>7) zna pojęcie syntezy sztuk, rozpoznaje jej cechy i ewolucję od romantyzmu do współczesności.</p>

<p>4) określa wpływ starożytnego teatru greckiego na rozwój sztuki teatralnej; rozumie pojęcie <i>katharsis</i> i charakteryzuje jego rolę w kształtowaniu odbioru dzieła;</p> <p>5) charakteryzuje główne prądy filozoficzne oraz określa ich wpływ na kulturę epoki;</p> <p>6) odczytuje pozaliterackie teksty kultury, stosując kod właściwy w danej dziedzinie sztuki;</p> <p>7) odróżnia dzieła kultury wysokiej od tekstów kultury popularnej, stosuje kryteria pozwalające odróżnić arcydzieło od kiczu.</p>	
<p>II. Kształcenie językowe.</p>	
<p>1. Gramatyka języka polskiego. Uczeń:</p>	
<p>1) wykorzystuje wiedzę z dziedziny fleksji, słowotwórstwa, frazeologii i składni w analizie i interpretacji tekstów oraz tworzeniu własnych wypowiedzi;</p> <p>2) rozumie zróżnicowanie składniowe zdań wielokrotnie złożonych, rozpoznaje ich funkcje w tekście i wykorzystuje je w budowie wypowiedzi o różnym charakterze;</p> <p>3) rozpoznaje argumentacyjny charakter różnych konstrukcji składniowych i ich funkcje w tekście; wykorzystuje je w budowie własnych wypowiedzi;</p> <p>4) rozumie rolę szyku wyrazów w zdaniu oraz określa rolę jego przekształceń w budowaniu znaczenia wypowiedzi.</p>	<p>spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto rozumie proces kształtowania się systemu gramatycznego i potrafi wskazać jego elementy we fleksji, fonetyce i składni.</p>

2. Zróżnicowanie języka. Uczeń:	
<ol style="list-style-type: none"> 1) rozróżnia pojęcie stylu i stylizacji, rozumie ich znaczenie w tekście; 2) rozróżnia style funkcjonalne polszczyzny oraz rozumie zasady ich stosowania; 3) rozpoznaje i ocenia modę językową we współczesnym języku; 4) określa rodzaje zapożyczeń i sposób ich funkcjonowania w polszczyźnie różnych epok; odnosi wskazane zjawiska do współczesnej polszczyzny; 5) zna, rozumie i funkcjonalnie wykorzystuje biblizmy, mitologizmy, sentencje, przysłowia i aforyzmy obecne w polskim dziedzictwie kulturowym; 6) rozpoznaje rodzaje stylizacji (archaizacja, dialektyzacja, kolokwializacja, stylizacja środowiskowa, biblijna, mitologiczna itp.) oraz określa ich funkcje w tekście; 7) rozpoznaje słownictwo o charakterze wartościującym; odróżnia słownictwo neutralne od słownictwa o zabarwieniu emocjonalnym, oficjalne od potocznego. 	<p>spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) rozumie i wyjaśnia różnicę między etymologicznym a realnym znaczeniem wyrazu; 2) rozpoznaje prozodyczne elementy stylu: akcent, intonacja, dynamika, rytmizacja i określa ich funkcje w tekście; 3) rozumie pojęcie socjolektu; rozpoznaje i określa jego funkcje komunikacyjne; 4) rozumie, co to jest tabu językowe; rozpoznaje jego obecność w wypowiedziach; 5) określa właściwości języka jako nośnika i przekaźnika treści kulturowych; 6) rozpoznaje i charakteryzuje styl indywidualny (dzieła literackiego, autora) oraz styl typowy (gatunku literackiego, prądu literackiego, epoki) i wykorzystuje tę wiedzę w interpretacji utworu literackiego; 7) określa rolę języka jako narzędzia wartościowania w tekstach literackich; 8) określa cechy stylu wypowiedzi internetowych oraz wartościuje wypowiedzi tworzone przez internautów.
3. Komunikacja językowa i kultura języka. Uczeń:	
<ol style="list-style-type: none"> 1) rozumie pojęcie znaku językowego oraz języka jako systemu znaków; rozróżnia typy znaków i określa ich funkcje w tekście; 2) zna pojęcie aktu komunikacji językowej oraz jego składowe (komunikat, nadawca, odbiorca, kod, kontekst, kontakt); 3) rozpoznaje i określa funkcje tekstu (informatywną, poetycką, metajęzykową, ekspresywną, impresywną – w tym perswazyjną); 4) rozpoznaje zjawiska powodujące 	<p>spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) określa intencję wypowiedzi jako aktu o dwóch znaczeniach: dosłownym i implikowanym (presupozycja); 2) rozpoznaje i określa funkcje tekstu (fatyczną, magiczną); 3) określa funkcje języka: poznawczą (kategoryzowanie świata), komunikacyjną (dostosowanie języka do sytuacji komunikacyjnej) oraz społeczną (budowanie wspólnoty regionalnej, środowiskowej, narodowej);

<p>niejednoznaczność wypowiedzi (homonimie, anakoluty, elipsy, paradoksy), dba o jasność i precyzję komunikatu;</p> <p>5) posługuje się różnymi odmianami polszczyzny w zależności od sytuacji komunikacyjnej;</p> <p>6) odróżnia zamierzoną innowację językową od błędu językowego; określa funkcje innowacji językowej w tekście;</p> <p>7) stosuje zasady etyki wypowiedzi; wartościuje wypowiedzi językowe, stosując kryteria, np. prawda – fałsz, poprawność – niepoprawność;</p> <p>8) rozróżnia pojęcia manipulacji, dezinformacji, postprawdy, stereotypu, bańki informacyjnej, wiralności; rozpoznaje te zjawiska w tekstach i je charakteryzuje;</p> <p>9) stosuje zasady etykiety językowej w wypowiedziach ustnych i pisemnych odpowiednie do sytuacji;</p> <p>10) charakteryzuje zmiany w komunikacji językowej związane z rozwojem jej form (np. komunikacji internetowej).</p>	<p>4) określa rolę języka w budowaniu obrazu świata.</p>
<p>4. Ortografia i interpunkcja. Uczeń:</p>	
<p>1) stosuje zasady ortografii i interpunkcji, w tym szczególnie: pisowni wielką i małą literą, pisowni łącznej i rozłącznej partykuły <i>nie</i> oraz partykuły <i>-bym</i>, <i>-byś</i>, <i>-by</i> z różnymi częściami mowy; pisowni zakończeń <i>-ji</i>, <i>-ii</i>, <i>-i</i>; zapisu przedrostków <i>roz-</i>, <i>bez-</i>, <i>wes-</i>, <i>wz-</i>, <i>ws-</i>; pisowni przyimków złożonych; pisowni nosówek (<i>a</i>, <i>ę</i>) oraz połączeń <i>om</i>, <i>on</i>, <i>em</i>, <i>en</i>; pisowni skrótów i skrótowców;</p> <p>2) wykorzystuje składniowo-znaczeniowy charakter interpunkcji do uwypuklenia sensów redagowanego przez siebie tekstu;</p> <p>3) rozumie stylistyczną funkcję zamierzonego błędu ortograficznego</p>	<p>spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto stosuje podstawowe zasady pisowni polskiej (fonetyczną, morfologiczną, historyczną i konwencjonalną) w zachowaniu poprawności zapisu wypowiedzi.</p>

w tekście artystycznym.	
III. Tworzenie wypowiedzi.	
1. Elementy retoryki. Uczeń:	
<p>1) formułuje tezy i argumenty w wypowiedzi ustnej i pisemnej przy użyciu odpowiednich konstrukcji składniowych;</p> <p>2) wskazuje i rozróżnia cele perswazyjne w wypowiedzi literackiej i nieliterackiej;</p> <p>3) rozumie i stosuje w tekstach retorycznych zasadę kompozycyjną (np. teza, argumenty, apel, pointa);</p> <p>4) wyjaśnia, w jaki sposób użyte środki retoryczne (np. pytania retoryczne, wyliczenia, wykrzyknienia, paralelizmy, powtórzenia, apostrofy, przerzutnie, inwersje) oddziałują na odbiorcę;</p> <p>5) rozróżnia typy argumentów, w tym argumenty pozamerytoryczne (np. odwołujące się do litości, niewiedzy, groźby, autorytetu, argumenty <i>ad personam</i>);</p> <p>6) rozumie, na czym polega logika i konsekwencja toku rozumowania w wypowiedziach argumentacyjnych i stosuje je we własnych tekstach;</p> <p>7) odróżnia dyskusję od sporu i kłótni;</p> <p>8) rozróżnia pragmatyczny i etyczny wymiar obietnic składanych w tekstach reklamy;</p> <p>9) rozpoznaje elementy erystyki w dyskusji oraz ocenia je pod względem etycznym;</p> <p>10) rozumie zjawisko nowomowy; określa jego cechy i funkcje w tekście.</p>	<p>spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:</p> <p>1) odróżnia elementy stałe i fakultatywne przemówień;</p> <p>2) stosuje różne typy dowodzenia w wypowiedzi (indukcyjne, dedukcyjne, sylogizmy);</p> <p>3) rozpoznaje wywód o charakterze demagogicznym oraz metodę pytań podchwytliwych i sugerujących;</p> <p>4) rozumie pojęcie rubaszości i sarkazmu, wskazuje ich funkcje w tekście oraz przedstawia propozycję odczytania;</p> <p>5) rozróżnia ironię w zależności od celu: satyrycznego, parodystycznego, przejawu drwiny i sarkazmu.</p>

2. Mówienie i pisanie. Uczeń:	
<ol style="list-style-type: none"> 1) zgadza się z cudzymi poglądami lub polemizuje z nimi, rzeczowo uzasadniając własne zdanie; 2) buduje wypowiedź w sposób świadomy, ze znajomością jej funkcji językowej, z uwzględnieniem celu i adresata, z zachowaniem zasad retoryki; 3) reaguje na przejawy agresji językowej, np. zadając pytania, prosząc o rozwinięcie lub uzasadnienie stanowiska, wykazując sprzeczność wypowiedzi; 4) zgodnie z normami formułuje pytania, odpowiedzi, oceny, redaguje informacje, uzasadnienia, komentarze, głos w dyskusji; 5) tworzy formy użytkowe: protokół, opinię, zażalenie; stosuje zwroty adresatywne, etykietę językową; 6) tworzy spójne wypowiedzi w następujących formach gatunkowych: wypowiedź o charakterze argumentacyjnym, referat, szkic interpretacyjny, szkic krytyczny, definicja, hasło encyklopedyczne, notatka syntetyzująca; 7) odróżnia streszczenie od parafrazy; funkcjonalnie stosuje je w zależności od celu wypowiedzi; 8) tworzy plan kompozycyjny i dekompozycyjny tekstów o charakterze argumentacyjnym; 9) stosuje retoryczne zasady kompozycyjne w tworzeniu własnego tekstu; wygłasza mowę z uwzględnieniem środków pozajęzykowych; 10) w interpretacji przedstawia propozycję odczytania tekstu, formułuje argumenty na podstawie tekstu oraz znanych kontekstów, w tym własnego doświadczenia, przeprowadza logiczny 	<p>spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto tworzy spójne wypowiedzi w następujących formach: esej, interpretacja porównawcza, reportaż, felieton.</p>

<p>wywód służący uprawomocnieniu formułowanych sądów;</p> <p>11) stosuje zasady poprawności językowej i stylistycznej w tworzeniu własnego tekstu; potrafi weryfikować własne decyzje poprawnościowe;</p> <p>12) wykorzystuje wiedzę o języku w pracy redakcyjnej nad tekstem własnym, dokonuje korekty tekstu własnego, stosuje kryteria poprawności językowej.</p>	
<p>IV. Samokształcenie.</p>	
<p>1) rozwija umiejętność pracy samodzielnej między innymi przez przygotowanie różnorodnych form prezentacji własnego stanowiska;</p> <p>2) porządkuje informacje w problemowe całości poprzez ich wartościowanie; syntetyzuje poznawane treści wokół problemu, tematu, zagadnienia oraz wykorzystuje je w swoich wypowiedziach;</p> <p>3) korzysta z literatury naukowej lub popularnonaukowej;</p> <p>4) sporządza bibliografię i przypis bibliograficzny, także źródeł elektronicznych;</p> <p>5) dokonuje krytycznej selekcji źródeł;</p> <p>6) wybiera z tekstu odpowiednie cytaty i stosuje je w wypowiedzi;</p> <p>7) wzbogaca swoją wypowiedź pozajęzykowymi środkami komunikacji;</p> <p>8) posługuje się słownikami ogólnymi języka polskiego oraz słownikami specjalistycznymi (np. etymologicznymi, frazeologicznymi, skrótów, gwarowymi), także w wersji on-line;</p> <p>9) wykorzystuje multimedialne źródła informacji oraz dokonuje ich krytycznej oceny;</p> <p>10) gromadzi i przetwarza informacje,</p>	<p>spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:</p> <p>1) sięga do literatury naukowej, aby pogłębiać swoją wiedzę przedmiotową;</p> <p>2) włącza się w życie kulturalne szkoły, regionu.</p>

<p>sporządza bazę danych;</p> <p>11) korzysta z zasobów multimedialnych, np. z: bibliotek, słowników on-line, wydawnictw e-book, autorskich stron internetowych; dokonuje wyboru źródeł internetowych, uwzględniając kryterium poprawności rzeczowej oraz krytycznie ocenia ich zawartość;</p> <p>12) wykorzystuje formę projektu w przygotowaniu i prezentowaniu oraz popularyzowaniu swoich zainteresowań i osiągnięć;</p> <p>13) zna pojęcie hipertekstu; rozpoznaje jego realizacje internetowe oraz pozainternetowe; określa ich funkcje w komunikacji, umiejętnie z nich korzysta w gromadzeniu informacji.</p>	
---	--

Lektura obowiązkowa	
ZAKRES PODSTAWOWY	ZAKRES ROZSZERZONY
<p>1) <i>Biblia</i>, w tym fragmenty <i>Księgi Rodzaju</i>, <i>Księgi Hioba</i>, <i>Księgi Koheleta</i>, <i>Pieśni nad Pieśniami</i>, <i>Księgi Psalmów</i>, <i>Apokalipsy wg św. Jana</i>;</p> <p>2) Jan Parandowski, <i>Mitologia</i>, część I <i>Grecja</i>;</p> <p>3) Homer, <i>Iliada</i> (fragmenty), <i>Odyseja</i> (fragmenty);</p> <p>4) Sofokles, <i>Antygona</i>;</p> <p>5) <i>Horacy</i> – wybrane utwory;</p> <p>6) <i>Bogurodzica</i>; <i>Lament świętokrzyski</i> (fragmenty); <i>Legenda o św. Aleksym</i> (fragmenty); <i>Rozmowa Mistrza Polikarpa ze Śmiercią</i> (fragmenty);</p> <p>7) <i>Kwiatki świętego Franciszka z Asyżu</i> (fragmenty);</p> <p>8) <i>Pieśń o Rolandzie</i> (fragmenty);</p> <p>9) Gall Anonim, <i>Kronika polska</i> (fragmenty);</p> <p>10) Dante Alighieri, <i>Boska komedia</i> (fragmenty);</p> <p>11) Jan Kochanowski, wybrane pieśni, w tym: <i>Pieśń IX ks. I</i>, <i>Pieśń V ks. II</i>; psalmy, w tym <i>Psalm 13</i>, <i>Psalm 47</i>; tren IX, X, XI, XIX; <i>Odprawa postów greckich</i>;</p>	<p>Utwory określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:</p> <p>1) Arystoteles, <i>Poetyka</i>, <i>Retoryka</i> (fragmenty);</p> <p>2) Platon, <i>Państwo</i> (fragmenty);</p> <p>3) Arystofanes, <i>Chmury</i>;</p> <p>4) Jan Parandowski, <i>Mitologia</i>, część II <i>Rzym</i>;</p> <p>5) Wergiliusz, <i>Eneida</i> (fragmenty);</p> <p>6) św. Augustyn, <i>Wyznania</i> (fragmenty);</p> <p>7) św. Tomasz z Akwinu, <i>Summa teologiczna</i> (fragmenty);</p> <p>8) François Villon, <i>Wielki testament</i> (fragmenty);</p> <p>9) François Rabelais, <i>Gargantua i Pantagruel</i> (fragmenty);</p> <p>10) Michel de Montaigne, <i>Próby</i> (fragmenty);</p> <p>11) Jan Kochanowski, <i>Treny</i> (jako cykl poetycki);</p> <p>12) Piotr Skarga, <i>Żywoty świętych</i></p>

<p>12) Piotr Skarga, <i>Kazania sejmowe</i> (fragmenty);</p> <p>13) wybrane wiersze następujących poetów: Daniel Naborowski, Jan Andrzej Morsztyn, Mikołaj Sęp-Szarzyński;</p> <p>14) Jan Chryzostom Pasek, <i>Pamiętniki</i> (fragmenty);</p> <p>15) William Szekspir, <i>Makbet, Romeo i Julia</i>;</p> <p>16) Moliere, <i>Skąpiec</i>;</p> <p>17) Ignacy Krasicki, <i>Hymn do miłości ojczyzny</i>, wybrane satyry;</p> <p>18) Franciszek Karpiński, wybór sielanek i liryki religijnej;</p> <p>19) Adam Mickiewicz, <i>Oda do młodości</i>; wybrane ballady, w tym <i>Romantyczność</i>; wybrane sonety z cyklu <i>Sonety krymskie</i> oraz inne wiersze; <i>Konrad Wallenrod; Dziady</i> cz. III;</p> <p>20) Juliusz Słowacki, <i>Kordian</i>, wybrane wiersze, w tym <i>Grób Agamemnona</i> (fragmenty), <i>Testament mój</i>;</p> <p>21) Zygmunt Krasiński, <i>Nie-Boska komedia</i>;</p> <p>22) Cyprian Kamil Norwid, wybrane wiersze;</p> <p>23) Bolesław Prus, <i>Lalka, Z legend dawnego Egiptu</i>;</p> <p>24) Eliza Orzeszkowa, <i>Gloria victis</i>;</p> <p>25) Henryk Sienkiewicz, <i>Potop</i>;</p> <p>26) Adam Asnyk, wybór wierszy;</p> <p>27) Fiodor Dostojewski, <i>Zbrodnia i kara</i>;</p> <p>28) wybrane wiersze następujących poetów: Jan Kasprówic, Kazimierz Przerwa-Tetmajer, Leopold Staff;</p> <p>29) Stanisław Wyspiański, <i>Wesele</i>;</p> <p>30) Władysław Stanisław Reymont, <i>Chłopi</i> (tom I – <i>Jesień</i>);</p> <p>31) Stefan Żeromski, <i>Rozdziobią nas kruki, wrony..., Przedwiośnie</i>;</p> <p>32) Witold Gombrowicz, <i>Ferdydurke</i> (fragmenty);</p> <p>33) wybrane wiersze następujących poetów: Bolesław Leśmian, Julian Tuwim, Jan Lechoń, Maria Pawlikowska-Jasnorzewska, Kazimiera Iłłakowiczówna, Julian Przyboś, Józef Czechowicz, Krzysztof Kamil Baczyński, Tadeusz</p>	<p>(fragmenty);</p> <p>13) William Szekspir, <i>Hamlet</i>;</p> <p>14) wybrane utwory poetyckie z romantycznej literatury europejskiej, w tym wybrane wiersze angielskich poetów jezior;</p> <p>15) Juliusz Słowacki, <i>Lilla Weneda</i>;</p> <p>16) Cyprian Kamil Norwid, <i>Bema pamięci żałobny rapsod, Fortepian Szopena, Czarne kwiaty</i> (fragmenty), <i>Promethidion</i> (fragmenty);</p> <p>17) realistyczna lub naturalistyczna powieść europejska (Honoré de Balzac, <i>Ojciec Goriot</i> lub Charles Dickens, <i>Klub Pickwicka</i>, lub Mikołaj Gogol, <i>Martwe dusze</i>, lub Gustaw Flaubert, <i>Pani Bovary</i>);</p> <p>18) Stanisław Wyspiański, <i>Noc listopadowa</i>;</p> <p>19) Franz Kafka, <i>Proces</i> (fragmenty);</p> <p>20) Michaił Bułhakow, <i>Mistrz i Małgorzata</i>;</p> <p>21) Stanisław Ignacy Witkiewicz, <i>Szewcy</i>;</p> <p>22) Bruno Schulz, wybrane opowiadania z tomu <i>Sklepy cynamonowe</i>;</p> <p>23) Tadeusz Konwicki, <i>Mała apokalipsa</i>;</p> <p>24) Jorge Luis Borges, wybrane opowiadanie;</p> <p>25) Janusz Głowacki, <i>Antygona w Nowym Jorku</i>;</p> <p>26) Sławomir Mrożek, wybrane opowiadania;</p> <p>27) wybrane eseje następujących autorów: Jerzego Stempowskiego, Gustawa Herlinga-Grudzińskiego, Zbigniewa Herberta, Zygmunta Kubiaka, Jarosława Marka Rymkiewicza (co najmniej po jednym utworze);</p> <p>28) wybrane teksty z aktualnych numerów miesięczników oraz kwartalników literackich i kulturalnych.</p>
--	--

Gajcy;

34) Tadeusz Borowski, *Proszę państwa do gazu, Ludzie, którzy szli*;

35) Gustaw Herling-Grudziński, *Inny świat*;

36) Hanna Krall, *Zdążyć przed Panem Bogiem*;

37) wybrane wiersze następujących poetów: Stanisław Baliński, wybrane wiersze z okresu emigracyjnego, Kazimierz Wierzyński, wybrane wiersze z okresu emigracyjnego, Czesław Miłosz, w tym wybrane wiersze z tomu *Ocalenie* oraz *Traktat moralny* (fragmenty), Tadeusz Różewicz, Miron Białoszewski, Jarosław Marek Rymkiewicz, Wisława Szymborska, Zbigniew Herbert, w tym wybrane wiersze z tomów *Pan Cogito* oraz *Raport z oblężonego miasta*, Halina Poświatowska, Stanisław Barańczak, Marcin Świetlicki, Jan Polkowski, Wojciech Wencel;

38) Albert Camus, *Dżuma*;

39) George Orwell, *Rok 1984*;

40) Józef Mackiewicz, *Droga donikąd* (fragmenty);

41) Sławomir Mrozek, *Tango*;

42) Marek Nowakowski, *Raport o stanie wojennym* (wybrane opowiadanie); *Górq „Edek”* (z tomu *Prawo prerii*);

43) Jacek Dukaj, *Katedra* (z tomu *W kraju niewiernych*);

44) Antoni Libera, *Madame*;

45) Andrzej Stasiuk, *Miejsce* (z tomu *Opowieści galicyjskie*);

46) Olga Tokarczuk, *Profesor Andrews w Warszawie* (z tomu *Gra na wielu bębenkach*);

47) Ryszard Kapuściński, *Podróże z Herodotem* (fragmenty);

48) wybrane utwory okresu stanu wojennego;

49) powojenna piosenka literacka – wybrane utwory Ewy Demarczyk, Jacka Kaczmarskiego, Wojciecha Młynarskiego, Agnieszki Osieckiej oraz wybrane teksty Kabaretu Starszych Panów.

Lektura uzupełniająca	
W każdej klasie obowiązkowo dwie pozycje książkowe w całości lub we fragmentach, na przykład:	
ZAKRES PODSTAWOWY	ZAKRES ROZSZERZONY
1) Sofokles, <i>Król Edyp</i> ; 2) Mikołaj z Wilkowiecka, <i>Historyja o chwalebnym Zmartwychwstaniu Pańskim</i> (fragmenty); 3) <i>Dzieje Tristana i Izoldy</i> (fragmenty); 4) Giovanni Boccaccio, <i>Sokół</i> ; 5) Mikołaj Rej, <i>Żywot człowieka poczciwego</i> (fragmenty); 6) Andrzej Frycz Modrzewski, <i>O poprawie Rzeczypospolitej</i> (fragmenty); 7) Miguel de Cervantes y Saavedra, <i>Przemysłny szlachcic Don Kichote z Manczy</i> (fragmenty); 8) Wespazjan Kochowski, <i>Psalmodia polska (wybór psalmów)</i> ; 9) Wacław Potocki, <i>Transakcja wojny chocimskiej</i> (fragmenty z części I); 10) Ignacy Krasicki, <i>Monachomachia</i> (fragmenty); 11) Stanisław Trembecki, Franciszek Kniaźnin, wybrane utwory; 12) Jędrzej Kitowicz, <i>Opis obyczajów za czasów panowania Augusta III</i> (fragmenty); 13) Julian Ursyn Niemcewicz, <i>Powrót pośła</i> ; 14) Stanisław Staszic, <i>Przestrogi dla Polski</i> (fragmenty); 15) Juliusz Słowacki, <i>Beniowski</i> (fragmenty); 16) Aleksander Fredro, <i>Śluby panieńskie</i> ; 17) Johann Wolfgang Goethe, <i>Cierpienia młodego Wertera</i> (fragmenty), <i>Faust</i> (fragmenty); 18) George Byron, <i>Giaur</i> (fragmenty); 19) Adam Mickiewicz, <i>Dziady</i> cz. IV; 20) Eliza Orzeszkowa, <i>Nad Niemnem</i> ; 21) Maria Konopnicka, wybór wierszy; 22) Stefan Żeromski, <i>Echa leśne</i> ; 23) Zofia Nałkowska, <i>Granica</i> ; 24) Tadeusz Peiper, wybór wierszy; 25) Joseph Conrad, <i>Lord Jim</i> ;	1) Erazm z Rotterdamu, <i>Pochwała głupoty</i> (fragmenty); 2) Tomasz Morus, <i>Utopia</i> (fragmenty); 3) Pedro Calderon de la Barca, <i>Życie snem</i> ; 4) Wolter, <i>Kandyd</i> (fragmenty); 5) Jean Jacques Rousseau, <i>Nowa Heloiza</i> (fragmenty); 6) wybrane utwory epickie okresu romantyzmu: Józef Ignacy Kraszewski, <i>Stara baśń</i> , Victor Hugo, <i>Nędznicy</i> , Edgar Allan Poe – wybrane opowiadanie; Henryk Rzewuski, <i>Pamiętki Soplicy</i> (fragmenty); 7) Władysław Stanisław Reymont, <i>Chłopi</i> (tom II – Zima); 8) Aldous Huxley, <i>Nowy wspaniały świat</i> ; 9) Gabriela Zapolska, <i>Moralność pani Dulskiej</i> ; 10) Gustaw Herling-Grudziński, <i>Wieża</i> ; 11) Florian Czarnyszewicz, <i>Nadberezyńcy</i> ; 12) Bohumil Hrabal – wybrane opowiadania; 13) Wiesław Myśliwski, <i>Widnokraj</i> ; 14) Julian Strykowski, <i>Austeria</i> ; 15) Umberto Eco, <i>Imię róży</i> ; 16) wybrane wiersze poetów polskich i obcych; 17) wybrana powieść polska i obca z XX lub XXI wieku; 18) wybrany dramat polski i obcy z XX lub XXI wieku lub inne utwory literackie wybrane przez nauczyciela.

<p>26) Anna Kamieńska, Anna Świrszczyńska, Julia Hartwig, Stanisław Grochowiak, Edward Stachura, wybór wierszy;</p> <p>27) Kazimierz Moczarski, <i>Rozmowy z katem</i> (fragmenty);</p> <p>28) Zofia Nałkowska, <i>Przy torze kolejowym</i> (z tomu <i>Medaliony</i>);</p> <p>29) Jan Józef Szczepański, <i>Święty</i>;</p> <p>30) Tadeusz Różewicz, <i>Kartoteka</i>;</p> <p>31) Józef Czapski, <i>Na nieludzkiej ziemi</i> (fragmenty);</p> <p>32) Leopold Tyrmand, <i>Dziennik 1954</i> (fragmenty);</p> <p>33) Stanisław Lem, <i>Wizja lokalna</i>;</p> <p>34) Samuel Beckett, <i>Czekając na Godota</i>;</p> <p>35) Friedrich Dürrenmatt, <i>Wizyta starszej pani</i>;</p> <p>36) Eugène Ionesco, <i>Lekcja</i></p> <p>lub inne utwory literackie wybrane przez nauczyciela.</p>	
---	--

Zalecane dzieła teatralne i filmowe:

- 1) *Apocalypsis cum figuris*, reż. Jerzy Grotowski;
- 2) *Amadeusz*, reż. Miloš Forman;
- 3) *Dekalog*, reż. Krzysztof Kieślowski, wybrane filmy z cyklu;
- 4) *Dziady*, reż. Konrad Swinarski;
- 5) *Elektra*, reż. Piotr Chołodziński;
- 6) *Emigranci*, reż. Kazimierz Kutz;
- 7) *Kartoteka*, reż. Krzysztof Kieślowski;
- 8) *Kordian*, reż. Jerzy Englert;
- 9) *Lawa. Opowieść o „Dziadach” Adama Mickiewicza*, reż. Tadeusz Konwicki;
- 10) *Moralność pani Dulskiej*, reż. Tomasz Zygadło;
- 11) *Nad Niemnem*, reż. Zbigniew Kuźmiński;
- 12) *Noc listopadowa*, reż. Andrzej Wajda;
- 13) *Noce i dnie*, reż. Jerzy Antczak;
- 14) *Rewizor*, reż. Jerzy Gruza;
- 15) *Rękopis znaleziony w Saragossie*, reż. Wojciech Jerzy Has;
- 16) *Iwona, księżniczka Burgunda*, reż. Zigmunt Hübner;
- 17) *Sanatorium pod klepsydrą*, reż. Wojciech Jerzy Has;
- 18) *Śluby panińskie*, reż. Andrzej Łapicki;
- 19) *Wizyta starszej pani*, reż. Jerzy Gruza;
- 20) *Zezowate szczęście*, reż. Andrzej Munk;

21) *Ziemia obiecana*, reż. Andrzej Wajda.

Teksty polecane do samokształcenia:

- 1) *Słownik 100 tysięcy potrzebnych słów*, red. Jerzy Bralczyk;
- 2) Jan Białostocki, *Sztuka cenniejsza niż złoto. Opowieść o sztuce europejskiej*;
- 3) *Człowiek Grecji*, red. Jean-Pierre Vernant;
- 4) *Człowiek renesansu*, red. Eugenio Garin;
- 5) Umberto Eco, *Sztuka i piękno w średniowieczu*;
- 6) Karol Estreicher, *Historia sztuki w zarysie*;
- 7) *Formy i normy, czyli poprawna polszczyzna w praktyce*, red. Katarzyna Kłosińska;
- 8) Johan Huizinga, *Jesień średniowiecza*;
- 9) Jacques Le Goff, *Człowiek średniowiecza*;
- 10) Władysław Kopaliński, *Słownik mitów i tradycji kultury*;
- 11) Jacek Kowalski, *Niezbędnik Sarmaty*;
- 12) Tadeusz Lubelski, *Historia kina polskiego. Twórcy, filmy, konteksty*;
- 13) Jan Miodek, *Słownik ojczyzny polszczyzny*;
- 14) Anna Nasiłowska, *Literatura okresu przejściowego 1975–1996*;
- 15) Ewelina Nurczyńska-Fidelska, Barbara Parniewska, Ewa Popiel-Popiołek, Halina Ulińska, *Film w szkolnej edukacji humanistycznej*;
- 16) Maria Ossowska, *Ethos rycerski i jego odmiany*;
- 17) *Popularna encyklopedia mass mediów*, pod red. J. Skrzypczaka;
- 18) *Praktyczna stylistyka nie tylko dla polonistów*, red. Edyta Bańkowska i Agnieszka Mikołajczuk;
- 19) Zbigniew Raszewski, *Krótką historia teatru polskiego*;
- 20) Teresa Skubalanka, *Historyczna stylistyka języka polskiego. Przekroje*;
- 21) Stanisław Stabryła, *Starożytna Grecja*;
- 22) Anna Świderkówna, *Hellenika. Wizerunek epoki od Aleksandra do Augusta; Rozmowy o Biblii*;
- 23) *Wielka encyklopedia Polski*, t. 1. i 2.;
- 24) Władysław Tatarkiewicz, *Historia filozofii; Dzieje sześciu pojęć; Droga przez estetykę*;
- 25) Mieczysław Tomaszewski, *Muzyka w dialogu ze słowem. Próby, szkice, interpretacje*;
- 26) Lidia Winniczuk, *Ludzie, zwyczaje, obyczaje starożytnej Grecji i Rzymu*.

Warunki i sposób realizacji

Podstawa programowa dla szkoły ponadpodstawowej: liceum ogólnokształcącego i technikum przywraca chronologiczny układ treści, który pozwala na poznawanie utworów literackich w naturalnym porządku, tak jak one powstawały z uwzględnieniem różnorodnych kontekstów, w tym kulturowych, historycznych, filozoficznych. Jednocześnie należy podkreślić, że nauczanie języka polskiego na tym etapie edukacyjnym nie może sprowadzać się jedynie do uczenia historii literatury, może to bowiem prowadzić do encyklopedyzmu czy mnożenia faktów. Chronologia ma stanowić punkt odniesienia, umożliwić rozwijanie świadomości historycznoliterackiej uczniów, co powinno dokonywać się poprzez

porównywanie zjawisk literackich w czasie. Należy przyjąć perspektywę współczesną jako punkt wyjścia do wprowadzania do tradycji.

Kształcenie literackie i kulturowe w liceum ogólnokształcącym oraz technikum powinno akcentować egzystencjalne aspekty doświadczenia siebie, innych, świata, otwierać ciekawą przestrzeń myślenia i wartościowania poprzez kontakty z wartościową literaturą i innymi tekstami kultury. Powinno równocześnie wprowadzać w tradycję jako strażnika pamięci zbiorowej, łącznika między dawnymi i współczesnymi latami – przekaźnika treści wyróżnionych z dziedzictwa kulturowego jako społecznie ważnych i doniosłych, zarówno w czasie przeszłym, jak i współczesnym, w tradycję, która stanowi istotny czynnik procesów światopoglądowych, wpływających na kształtowanie się tożsamości człowieka. Czytanie tekstów literatury i kultury powinno nauczyć nie tylko dialogu z tradycją, ale inspirować do zadawania pytań dziełu warunkowanych osobistym i kulturowym kontekstem, rozumienia roli symbolu i metafory mających związek z wartościami kulturowymi (duchowymi), moralnymi i wartościami sacrum. Zadaniem szkoły ponadpodstawowej jest zatem kształtowanie kompetencji kulturowej: wiedzy i umiejętności oraz samodzielności w dostrzeganiu i interpretowaniu złożonych treści. Ma to szczególne znaczenie dla refleksji młodych ludzi zarówno nad kulturą współczesną, ale także nad kondycją człowieka we współczesnym świecie; nad istotnymi wyzwaniem świata, kultury, cywilizacji, jakim powinna stawiać czoła ludzkość.

Podstawa programowa kładzie duży nacisk na zapoznanie uczniów z literaturą współczesną, dlatego też materiał literacki, poczynając od dzieł literatury starożytnej aż do literatury wojny i okupacji oraz utworów tematycznie z nią związanych, musi zostać zrealizowany w klasach I–III. Klasa IV liceum ogólnokształcącego oraz IV i V technikum w całości przeznaczone są na czytanie utworów literatury po 1945 r. oraz kształcenie i rozwijanie refleksji o ich związkach z tradycją literacką i kulturową.

Jednym z ważnych zadań edukacji polonistycznej na III etapie edukacyjnym jest kontynuowanie kształcenia umiejętności świadomego posługiwania się językiem polskim. Kluczowe w tym zakresie jest rozwijanie kompetencji językowej jako podstawy rozumienia tekstów, wypowiedzania się ustnie i pisemnie w różnych formach, umiejętnego argumentowania swoich sądów i przekonań. Kompetencje językowe warunkowane znajomością gramatyki języka, jego zasobu leksykalnego i stylistyki, stanowią podstawę do rozwijania kompetencji komunikacyjnych. Świadomość sytuacji, w której odbywa się komunikacja, świadomość reguł, których wymaga komunikowanie się z otaczającym światem, nie tylko reguł gramatycznych, także zasad kultury języka, to podstawowa dla człowieka umiejętność we współczesnym świecie. Dopełnieniem kompetencji komunikacyjnej jest znajomość i stosowanie zasad ortografii i interpunkcji. Rozwijanie kompetencji językowych i komunikacyjnych ucznia warunkuje zatem kształcenie odbioru tekstów oraz ich tworzenie.

Integracja kształcenia językowego i literackiego jest warunkiem koniecznym w realizacji podstawy programowej i stanowi w dydaktyce istotny element procesu edukacyjnego ucznia. Pozwala ona nie tylko na bogacenie słownictwa ucznia, rozwój umiejętności komunikacyjnych, ale także umożliwia mu rozwijanie umiejętności interpretowania tekstów literackich i nieliterackich, rozwija skutecznie świadomość wartości, które opisuje język oraz wartości samego języka, a także pozwala na przeciwdziałanie próbom manipulacji językowej oraz związanej z nią przemocy, której źródłem może być język. Kształcenie językowe stanowi zatem istotny element budowania własnego systemu wartości, którego podstawą są prawda, dobro i piękno oraz szacunek dla drugiego człowieka.

Kompetencje językowe i komunikacyjne wiążą się ściśle z rozwijaniem umiejętności tworzenia własnych wypowiedzi. Sprzyja temu kształcenie umiejętności retorycznych oraz świadome wykorzystanie elementów retoryki w tworzeniu wypowiedzi ustnych i pisemnych, w których uczeń, podejmujący różnorodne problemy i dokonujący interpretacji różnorodnych tekstów i zagadnień, w sposób świadomy potrafi argumentować własne zdanie. Łączenie różnych obszarów kształcenia pozwala na integralne rozwijanie umiejętności uczniów i kształtowanie ich postaw.

Ważną rolę w edukacji polonistycznej powinno spełnić samokształcenie rozumiane jako przygotowanie do edukacji ustawicznej, czyli wychowania człowieka charakteryzującego się twórczym i dynamicznym stosunkiem do życia i kultury. Zadaniem szkoły staje się przygotowanie uczniów nie tylko do samodzielnego opanowania wiedzy, porządkowania, problematyzowania jej, lecz odejścia od encyklopedyzmu na rzecz uczenia się rozumiejącego, oceniania użyteczności i prawdziwości przekazywanych informacji, do przekonania, że człowiek powinien się uczyć planowania i urzeczywistniania własnej przyszłości. Ważną rolę w procesie samokształcenia pełni praca w bibliotece szkolnej i jej pomocnicza funkcja, a współpraca nauczyciela języka polskiego i nauczyciela-bibliotekarza powinna służyć rozwijaniu kompetencji uczniów.

Edukacja polonistyczna na III etapie edukacyjnym przygotowuje także młodych ludzi do świadomego odbioru, krytycznej analizy i przetwarzania przekazów i komunikatów medialnych. Uczniowie powinni rozumieć znaczenie i rolę mediów we współczesnym świecie, a także świadomie z nich korzystać.

Wychowanie młodzieży na lekcjach języka polskiego odbywa się poprzez refleksję, w wymiarze aksjologicznym, egzystencjalnym nad językiem i literaturą oraz kulturą. Obowiązkiem nauczyciela jest organizowanie wewnętrznej integracji wewnątrzprzedmiotowej, czyli łączenie kształcenia literackiego i kulturowego, językowego, tworzenia wypowiedzi oraz samokształcenia.

Komentarz do podstawy programowej przedmiotu język polski

Liceum i technikum

dr Wioletta Kozak

Ogólne założenia podstawy programowej

Podstawa programowa do szkoły podstawowej oraz ponadpodstawowej ma charakter podmiotowy, ramowy, u jej podstaw leży antropocentryczna koncepcja edukacji, a nauczycielom i uczniom przynajmniej się prawo do dużej swobody w dobieraniu materiału, projektowaniu pracy, rozkładaniu akcentów ważności w obrębie proponowanej problematyki i wyznaczania tempa procesu edukacyjnego. Ogólnie tylko zarysowując problematykę, podstawa służy pomocą w ogarnięciu całości spraw wynikających z wpisanej weń koncepcji edukacyjnej, ale szczegółowo nie wskazuje ani bezwzględnie nie nakazuje realizacji określonych – poza obowiązkowymi – tekstów.

Wprowadzone zmiany w podstawie programowej z języka polskiego służą przede wszystkim przywróceniu właściwej rangi przedmiotowi, na którym uczeń pogłębia refleksję nad człowiekiem, życiem i kulturą, kształci sprawność myślenia, wyobraźni, pamięci, rozwija empatię, uczucia wyższe, ale także wypracowuje sprawności językowe, dzięki którym, jako nadawca i odbiorca, rozumie cudze teksty oraz w pełni świadomie i celowo tworzy własne.

Podstawa programowa w szkole ponadpodstawowej:

- a) napisana jest w języku wymagań i formułuje wymagania wobec szkolnych osiągnięć uczniów tożsamych z wymaganiami egzaminacyjnymi,
- b) wyznacza trzy zakresy celów kształcenia ogólnego:
  - uporządkowana i systematyczna **wiedza** jako podstawa kształtowania umiejętności, ale rozumiana funkcjonalnie, co wynika z konieczności rozwijania u uczniów szacunku dla niej, wyrabiania pasji poznawania świata i zachęcania do praktycznego zastosowania zdobytych wiadomości;
  - umiejętność **krytycznego myślenia**, rozwijanie narzędzi intelektualnego rozwoju, w tym formułowanie pytań i problemów, posługiwanie się kryteriami, uzasadnianie, wyjaśnianie, klasyfikowanie, wnioskowanie, definiowanie, posługiwanie się przykładami, umiejętność formułowania samodzielnych i przemyślanych sądów, rozwijanie narzędzi myślowych umożliwiających uczniom obcowanie z kulturą i jej rozumienie, łączenie zdolności krytycznego i logicznego myślenia z umiejętnościami wyobraźniowo-twórczymi;
  - kształtowanie **postaw**, wrażliwości społecznej, moralnej i estetycznej oraz rozwijanie osobistych **zainteresowań** ucznia,
- c) za najważniejszą umiejętność ponadprzedmiotową uznaje **myślenie** – rozumiane jako

złożony proces umysłowy obejmujący wzajemne oddziaływanie na siebie wielu operacji umysłowych: wnioskowanie, abstrahowanie, rozumowanie, wyobrażanie sobie, sądzenie, rozwiązywanie problemów, twórczość. Dzięki temu, że uczniowie szkoły ponadpodstawowej uczą się równocześnie różnych przedmiotów, możliwe jest rozwijanie następujących typów myślenia: analitycznego, syntetycznego, logicznego, komputacyjnego, przyczynowo-skutkowego, kreatywnego, abstrakcyjnego; zachowanie ciągłości kształcenia ogólnego rozwija zarówno myślenie percepcyjne, jak i myślenie pojęciowe. Synteza obu typów myślenia stanowi podstawę wszechstronnego rozwoju ucznia, a także czytanie, komunikowanie się w języku ojczystym i w językach obcych, kreatywne rozwiązywanie problemów, sprawne posługiwanie się nowoczesnymi technologiami informacyjno-komunikacyjnymi,

- d) zakłada, że uczenie się jest procesem aktywnym, a uczeń ma osiągnąć samodzielność w zdobywaniu wiedzy, zadaniem zaś systemu edukacyjnego jest przygotowanie ucznia do dalszego kształcenia, szacunku dla wiedzy, umiejętności samodzielnego docierania do informacji, dokonywanie ich selekcji, syntezy oraz wartościowania, rzetelnego korzystania ze źródeł, nabywanie nawyków systematycznego uczenia się, porządkowania zdobytej wiedzy i jej pogłębiania,
- e) w zakresie specyfiki przedmiotu, jakim jest język polski, różnicuje źródła inspiracji oraz sposoby uzasadniania swoich stanowisk, co oznacza, że wykorzystano wiele metodologii badań literackich, językoznawczych i kulturoznawczych, dostosowano je do wymagań szkolnych. Można użyć tu pojęcia *eklektyzmu metodologicznego*, gdyż zauważamy na różnych płaszczyznach podstawy programowej pozostałości strukturalizmu (analiza), elementy semiotyki i hermeneutyki (interpretacja). Podstawa sięga również po narzędzia takich dyscyplin naukowych jak: genologia, tekstologia, stylistyka, retoryka, pragmalingwistyka, antropologia, pedagogika i in.

Podstawa programowa w zasadniczy sposób zmieniła paradygmat myślenia o języku polskim jako najważniejszym przedmiocie w szkolnej edukacji. Przede wszystkim eksponuje trzy jego podstawowe założenia:

- a) jako czynnika **kulturotwórczego**, budującego międzypokoleniowy kod kulturowy, kształtującego poczucie tożsamości narodowej, kulturowej i indywidualnej, zarówno w kontekście tradycji, jak i współczesności. Stąd też celem szkoły, poza przekazywaniem wiedzy i kształceniem umiejętności z nią związanymi, jest działanie formacyjne rozumiane jako rozwijanie podmiotowości ucznia, wychowanie do samodzielności, odpowiedzialności w oparciu o przekonanie, że dzięki obcowaniu z kulturą tworzone są podwaliny ładu w świecie. To poznawanie świata kultury prowadzi do poznawania siebie: *Wiedza o tym, kim jestem, to w rzeczywistości cała wiązka wiadomości o tym, jaką zajmuję pozycję. Moja tożsamość określona jest przez więzi i identyfikację, stanowiące ramy lub horyzont, wewnątrz których mogę w każdym konkretnym przypadku próbować ustalić, co jest dobre czy wartościowe, co powinienem zrobić, co popieram, a czemu się przeciwstawiam. Innymi słowy, tylko wewnątrz tego horyzontu*

*potrafię zająć jakiegokolwiek stanowisko*⁴

- b) jako czynnika **aksjologicznego**, dzięki któremu oprócz uczenia faktów kładzie duży nacisk na dostrzeganie wartości obecnych w literaturze oraz innych tekstach kultury. Człowiek jest bytem stojącym wobec wartości i na realizację tych wartości niejako „skazanym”, jeśli tylko naprawdę chce być człowiekiem⁵. Szkolna edukacja aksjologiczna ma za zadanie wprowadzanie człowieka w świat wartości, kształtowanie w nim pragnienia i potrzeby ich odkrywania, docierania do prawdy oraz rozwijania wrażliwości na piękno, zdolności odróżniania dobra od zła jako podstawy do konstruowania własnego światopoglądu, odnalezienia się w, jak to nazywa M. Jędrychowska, „pejzażu aksjologicznym”, określenia w nim swojego miejsca poprzez zdefiniowanie własnej tożsamości etycznej⁶.
- c) jako czynnika **społecznego** w perspektywie zaistnienia na rynku pracy, który to czynnik kształtuje cechy niezbędne dla współczesnego charakteru tego rynku, zwłaszcza dla założeń gospodarki innowacyjnej. Położono bardzo duży nacisk na praktyczne zastosowanie efektów pracy z lekturą i umiejętności interpretacji tekstu kultury, tj.
- kształcenie kompetencji kulturowych (zdolność rozumienia różnego rodzaju komunikatów, interpretacja);
  - rozwijanie wyobraźni (kreatywność, przewidywanie), intelektu (wnioskowanie), inteligencji emocjonalnej i systemu wartości (ocenie) oraz funkcjonalne wprowadzenie elementów retoryki i kształcenie umiejętności tekstotwórczych pozwalających na:
    - kształcenie umiejętności komunikowania wyników w mowie i na piśmie;
    - kształcenie umiejętności rozpoznawania intencji uczestników komunikacji;
    - rozwijanie funkcji społecznych komunikacji służących budowaniu i wzmacnianiu tożsamości jej uczestników.

Jedną z najważniejszych zmian wprowadzonych do podstawy programowej kształcenia ogólnego zreformowanej szkoły podstawowej i ponadpodstawowej jest przywrócenie właściwej pozycji szkole, której najważniejszym celem jest **kształcenie** rozumiane jako [...] *ogół zjawisk i procesów stwarzających warunki dla wszechstronnego rozwoju umysłowego człowieka. Oznacza to nabywanie przez niego wiedzy, poglądów, przekonań na temat ludzi, ich dzieł, świata, w którym żyją, możliwości zmieniania otaczającej go rzeczywistości oraz samego siebie, gotowości do podejmowania działań intelektualnych i praktycznych, a także dążenie do rozwijania swoich zainteresowań, zamiłowań, zdolności i uzdolnień*⁷. Tak rozumiane kształcenie zakłada równoczesność trzech procesów: nauczania, uczenia się i wychowania, w czasie których uczeń dąży do:

- a) poznania samego siebie i otaczającego go świata przyrody oraz innych ludzi jako jednostek i zbiorowości, łączących ich relacji w ujęciu diachronicznym

⁴ Ch. Tylor, *Źródła podmiotowości. Narodziny tożsamości nowoczesnej*. Warszawa 2001, s. 53.

⁵ W. Stróżewski, *O stawianiu się człowiekiem*, [w:] tenże, *W kręgu wartości*, Kraków 1992, s. 38.

⁶ M. Jędrychowska: *Najpierw człowiek. Szkolna edukacja kulturalno-literacka a problem kształcenia dydaktycznego polonistów. Refleksja teleologiczna*, Kraków 1998, s. 69.

⁷ *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, pod red. T. Pilcha, t. II, Warszawa 2003, s. 858.

- i synchronicznym;
- b) tworzeniu w swojej świadomości systemu wiedzy i umiejętności będących podstawą do porozumiewania się oraz współdziałania z innymi ludźmi;
  - c) przygotowania się do zmieniania siebie i dostępnej mu rzeczywistości przez nabycie lub doskonalenie gotowości do działań konstrukcyjnych i rekonstrukcyjnych, zainteresowań, zamiłowań, zdolności i uzdolnień;
  - d) formowania w sobie postaw twórczych w różnych sferach życia;
  - e) kształtowanie osobistego stosunku do wartości tkwiących w człowieku, jego wytworach i szeroko rozumianym otoczeniu oraz dążności do budowania własnego systemu wartości, który stanowiłby punkt odniesienia do wyrażania tego stosunku;
  - f) rozwinięcia potrzeb i nabycia umiejętności do samokształcenia i samodoskonalenia się przez całe życie⁸.

Założenia na płaszczyźnie celów kształcenia – wymagań ogólnych oraz treści nauczania – wymagań szczegółowych

Podstawa programowa do szkoły ponadpodstawowej w swojej strukturze kontynuuje założenia opisane w podstawie programowej szkoły podstawowej. Wiadomości i umiejętności opisane zostały w czterech obszarach:

- I. Kształcenie literackie i kulturowe.
- II. Kształcenie językowe.
- III. Tworzenie wypowiedzi.
- IV. Samokształcenie.

Kształcenie literackie i kulturowe

Przede wszystkim należy zwrócić uwagę na porządek w nazwie tego obszaru: pierwsze i najważniejsze jest kształcenie literackie (czyli książka, mądrość czytania, czytania kontemplacyjnego) pogłębione o spojrzenie na dzieło literackie, które jest wartościowe (termin prof. Stefana Sawickiego), o uświadomienie, że tym, co w dziele literackim przemawia do odbiorcy, co odbiorcę porusza, są wartości. Młodzież szkoły ponadpodstawowej jest w takim wieku rozwojowym, że stawia pytania i szuka odpowiedzi na pytania dla niej najważniejsze. Lekcje języka polskiego poprzez kontakt z lekturą mogą przybliżyć sprawy szczególnie istotne, otwierać przed uczniami drogę do poszukiwania prawdy, sensu życia, sprawiedliwości, dobra itp.

Najważniejszym zadaniem szkolnej polonistyki jest zatem wprowadzanie uczniów w tradycję literacką i kulturową, która ma służyć zakorzenieniu w przeszłości, wykształceniu poczucia tożsamości i ciągłości kultury, zwrócenie uwagi na to, że w różnych epokach powstawały dzieła wybitne, przemawiające wprawdzie w odmiennym od współczesnego języku, ale niosące przesłanie uniwersalne, dotyczące natury człowieka także w czasach współczesnych, budzenie szacunku wobec dziedzictwa intelektualnego przodków. W ten sposób język polski

---

⁸ Ibidem.

łączy cele poznawcze z wychowawczymi, ukierunkowane na kształtowanie osobowości uczniów, rozwój ucznia w wymiarze aksjologicznym i etycznym.

Podstawa programowa przywraca **chronologiczny układ treści**, który pozwala na uporządkowanie materiału, poznawanie utworów literackich w naturalnym porządku, tak jak one powstawały z uwzględnieniem różnorodnych kontekstów, w tym kulturowych, historycznych, filozoficznych. Kładzie duży nacisk zarówno na kształtowanie i utrwalanie podstawowej wiedzy o dokonaniach przeszłości oraz jej twórcach i arcydziełach, ich miejscu i roli we własnym czasie historycznym oraz w doświadczeniach następnych pokoleń, jak i kształcenie umiejętności interpretacyjnych. Zadaniem szkoły ponadpodstawowej jest zatem kształtowanie kompetencji kulturowej: wiedzy i umiejętności oraz samodzielności w dostrzeganiu i interpretowaniu złożonych treści. Podstawa programowa kładzie duży nacisk na egzystencjalne doświadczenia współczesnego człowieka jako punkt wyjścia do dialogu z tradycją i rozwijanie świadomości historycznoliterackiej uczniów poprzez rozumienie takich pojęć jak epoka literacka, konwencja literacka (na poziomie podstawowym) czy prąd literacki (na poziomie rozszerzonym).

Podstawa programowa w wymaganiach szczegółowych w obszarze *Czytanie utworów literackich* stawia przed szkolną edukacją polonistyczną następujące wyzwania:

a) rozwijanie rozumienia historii literatury i dziejów kultury jako procesu, w tym szczególnie:

na poziomie podstawowym

- periodyzacji literatury,
- niektórych konwencji literackich i ich wpływu na kształt dzieła,
- poddawania refleksji tematyki i problematyki dzieł,
- obecności motywów i toposów w dziełach oraz ich roli w tworzeniu znaczeń uniwersalnych;

ponadto na poziomie rozszerzonym

- tradycji literackiej i kulturowej i ich roli w budowaniu znaczeń uniwersalnych w dziełach,
- prądów literackich i artystycznych, programów grup i pokoleń literackich oraz ich funkcji w dziełach,
- konwencji literackich oraz ich przemian i ich wpływu na kształt dzieła,
- mitologizacji i demitologizacji oraz ich wpływu na interpretację znaczeń w dziele,
- archetypów i ich roli w tworzeniu znaczeń uniwersalnych,
- parafrazy, parodii i trawestacji i ich znaczenia w interpretacji;

b) doskonalenie kształconych w szkole podstawowej umiejętności analitycznych oraz rozwijanie takich umiejętności analizy tekstu jak:

na poziomie podstawowym

- określanie cech gatunków literackich,
- środków wyrazu artystycznego i ich funkcji w utworach,

- sposobów kreacji świata przedstawionego, ponadto na poziomie rozszerzonym
  - środków wyrazu artystycznego oraz parafrazy, parodii i trawestacji jako sposobów kształtowania charakteru literackiego dzieła;
- c) rozwijanie umiejętności interpretacyjnych, w tym szczególnie interpretowania i wartościowania oraz wykorzystania w interpretacji:
- na poziomie podstawowym
- obecnych w dziele konwencji,
  - symbolicznego i alegorycznego charakteru dzieła,
  - ironii, autoironii, komizmu, tragizmu, groteski, humoru i patosu oraz ich roli i związku z problematyką dzieła,
  - różnego rodzaju kontekstów interpretacyjnych, ponadto na poziomie rozszerzonym
  - aluzji literackich i ich wpływu na uniwersalne znaczenia w dziele,
  - wartości poznawczych, etycznych i estetycznych i ich znaczeń uniwersalnych.

Lista lektur obejmuje pozycje obowiązkowe do przeczytania przez wszystkich uczniów (kanon lektur) oraz lektury do wyboru przez nauczyciela. Łączy zatem z jednej strony wykaz ksiązek tworzący ład aksjologiczny i stanowiący podstawę tworzenia kodu kulturowego przynależnego wspólnocie narodowej, z drugiej – z potrzebami i zainteresowaniami uczniów oraz ich poszukiwaniami twórczymi. Do listy lektur wprowadzono także propozycję spektakli teatralnych i dzieł filmowych uznanych za arcydzieła.

Przy doborze lektur obowiązkowych brano pod uwagę:

- a) reprezentatywność doświadczeń egzystencjalnych, przekazywanie wartości, nośność tematyki utworów,
- b) reprezentatywność rodzajową i gatunkową (np. komedia, tragedia, epos, hymn),
- c) reprezentatywność historycznoliteracką i kulturową,
- d) czytelność problemu, jasność i klarowność wywodu.

Podstawa programowa kładzie duży nacisk na zapoznanie uczniów z literaturą współczesną, dlatego też materiał literacki, poczynając od dzieł literatury starożytnej aż do literatury wojny i okupacji oraz utworów tematycznie z nią związanych musi zostać zrealizowany w klasach I–III. Klasa IV liceum oraz IV i V technikum w całości przeznaczone są na czytanie utworów literatury po 1945 r. oraz kształcenie i rozwijanie refleksji o ich związkach z tradycją literacką i kulturową.

Podstawa programowa do szkoły ponadpodstawowej wskazuje także te lektury z zakresu szkoły podstawowej, do których należy się odnieść: w interpretacji utworów literackich odwołuje się do tekstów poznanych w szkole podstawowej, w tym: trenów i pieśni Jana Kochanowskiego, bajek Ignacego Krasickiego, *Dziadów* cz. II oraz *Pana Tadeusza* Adama

Mickiewicza, *Zemsty* Aleksandra Fredry, *Balladyny* Juliusza Słowackiego. Teksty te mogą stanowić kontekst do poznawanych utworów, mogą także być omawiane w innym ujęciu, możliwym do interpretacji ze starszą młodzieżą.

Wymagania szczegółowe z obszaru *Odbiór tekstów kultury* skupione zostały na dwóch aspektach: umiejętności odczytania i wykorzystania tekstów kultury z różnych dziedzin sztuki oraz rozumienia tekstów nieliterackich. Warto podkreślić, że na poziomie rozszerzonym wprowadzono umiejętność odczytania poglądów filozoficznych zawartych w różnych dziełach. Oznacza to konieczność nie tylko poznawania i charakteryzowania głównych prądów filozoficznych (taka umiejętność wpisana została na poziomie podstawowym), ale czytania tekstów filozoficznych i odczytywania ich sensów.

Podstawa programowa bardzo mocno eksponuje konieczność kontekstowego czytania utworów literackich i odbioru tekstów kultury:

1. Czytanie utworów literackich

Zakres podstawowy	Zakres rozszerzony
<p>9) rozpoznaje tematykę i problematykę poznanych tekstów oraz jej związek z programem epoki literackiej z programami epoki literackiej, zjawiskami społecznymi, historycznymi, egzystencjalnymi i estetycznymi; poddaje ją refleksji;</p> <p>11) rozumie pojęcie motywu literackiego i toposu, rozpoznaje podstawowe motywy i toposy oraz dostrzega żywotność motywów biblijnych i antycznych w utworach literackich; określa ich rolę w tworzeniu znaczeń uniwersalnych;</p> <p>12) w interpretacji utworów literackich odwołuje się do tekstów poznanych w szkole podstawowej, w tym: trenów i pieśni Jana Kochanowskiego, bajek Ignacego Krasickiego, <i>Dziadów cz. II</i> oraz <i>Pana Tadeusza</i> Adama Mickiewicza, <i>Zemsty</i> Aleksandra Fredry, <i>Balladyny</i> Juliusza Słowackiego;</p> <p>13) porównuje utwory literackie lub ich</p>	<p>3) rozpoznaje w utworach cechy prądów literackich i artystycznych oraz odczytuje ich funkcje;</p> <p>4) rozróżnia grupę literacką i pokolenie literackie; rozpoznaje założenia programowe w utworach literackich różnych epok;</p> <p>5) rozpoznaje mitologizację i demitologizację w utworach literackich, rozumie ich uniwersalny charakter oraz rolę w interpretacji;</p> <p>12) rozumie pojęcie aluzji literackiej, rozpoznaje aluzje w utworach i określa ich znaczenie w interpretacji utworów;</p> <p>13) rozumie i określa związek wartości poznawczych, etycznych i estetycznych w utworach literackich.</p>

<p>fragmenty, dostrzega kontynuacje i nawiązania w porównywanych utworach, określa cechy wspólne i różne;</p> <p>15) wykorzystuje w interpretacji utworów literackich potrzebne konteksty, szczególnie kontekst historycznoliteracki, historyczny, polityczny, kulturowy, filozoficzny, biograficzny, mitologiczny, biblijny, egzystencjalny;</p> <p>16) rozpoznaje obecne w utworach literackich wartości uniwersalne i narodowe; określa ich rolę i związek z problematyką utworu oraz znaczenie dla budowania własnego systemu wartości.</p>	
---	--

2. Odbiór tekstów kultury

Zakres podstawowy	Zakres rozszerzony
<p>5) charakteryzuje główne prądy filozoficzne oraz określa ich wpływ na kulturę epoki;</p> <p>6) odczytuje pozaliterackie teksty kultury, stosując kod właściwy w danej dziedzinie sztuki;</p> <p>2) analizuje strukturę tekstu: odczytuje jego sens, główną myśl, sposób prowadzenia wywodu oraz argumentację.</p>	<p>2) wykorzystuje teksty naukowe w interpretacji dzieła sztuki;</p> <p>3) rozpoznaje nawiązania do tradycji biblijnej i antycznej w kulturze współczesnej;</p> <p>4) porównuje teksty kultury, uwzględniając różnorodne konteksty;</p> <p>6) odczytuje poglądy filozoficzne zawarte w różnorodnych dziełach.</p>

Czytanie kontekstowe pozwala na budowanie świadomości historycznoliterackiej uczniów. Odbywa się ono poprzez wydobywanie sensów i znaczeń wynikających z lektury tekstów. Uzmysławia uniwersalność motywów, wątków i tematów z jednoczesnym postrzeganiem odmienności form wypowiedzi. Kontekst za każdym razem musi być uzasadniony, kieruje interpretatora ku odkrywaniu intencji autora, a uczniowie dzięki wnikliwej analizie mogą odkrywać grę, jaką prowadzi z nimi autor.

Kształcenie literackie i kulturowe zatem powinno rozwijać potrzebę i umiejętności lekturowe, czytanie różnych typów utworów literackich, rozwijanie potrzeby kontaktu ze słowem, z tekstem wraz z jego bogactwem znaczeń prowadzących do pogłębienia refleksji oraz skłaniających do namysłu i własnych poszukiwań sensu życia. Ponadto powinno budować pamięć o dokonaniach przeszłości, najwybitniejszych postaciach i ich arcydziełach, sytuując je w kontekście czasów, w których powstały, oraz doświadczeń późniejszych pokoleń, wreszcie ukazywać powinności literatury, jej roli w dziejach narodu i kultury.

Kształcenie językowe

W zakresie języka kształcenie na poziomie szkoły ponadpodstawowej obejmuje zarówno rozwijanie umiejętności posługiwania się słowem w różnych sytuacjach (w mowie i piśmie), jak i przyswajanie wiedzy o naturze języka, jego możliwościach i ograniczeniach.

Kształcenie językowe jest kluczową umiejętnością wpisaną do podstawy programowej z kilku powodów:

- język jest środkiem i narzędziem porozumiewania się, można dzięki niemu wyrażać różne intencje i cele, wywierać wpływ, skłaniać do reakcji, oceniać i wartościować, nawiązywać i podtrzymywać kontakty,
- dzięki językowi umożliwiony jest dostęp do dziedzictwa kulturowego utrwalonego w słowie, w tym w literaturze, umiejętność czytania i rozumienia staje się zatem kluczową umiejętnością zapewniającą poznanie,
- dzięki językowi można wyrażać myśli, zaspokajać potrzebę ekspresji, zaspokajając potrzeby estetyczne (np. dzięki prozodii, właściwości i walorów brzmieniowych głosek),
- język jest tworzywem różnorodnych tekstów, pełni więc funkcję sprawczą, odzwierciedla rzeczywistość, ale także ją kreuje.

Język jest więc z jednej strony źródłem wiedzy o człowieku, o sposobach myślenia, odczuwania i poznawania świata, z drugiej strony jest narzędziem myślenia człowieka, czyli nazywania, oceniania, wartościowania i porozumiewania się⁹.

Podstawa programowa proponuje funkcjonalne łączenie teorii i praktyki językowej. Łączy ona wiedzę o systemie języka, akcentując w ten sposób cel poznawczy i autonomiczny w kształceniu językowym oraz pragmatyczny, skoncentrowany na wykorzystaniu znajomości systemu językowego w praktyce odbioru oraz tworzeniu wypowiedzi.

Zapisy w zakresie wymagań szczegółowych w obszarze kształcenia językowego koncentrują się wokół czterech zagadnień: gramatyki języka polskiego, zróżnicowania języka, komunikacji językowej i kultury języka oraz ortografii i interpunkcji. Taki układ zagadnień wynika z przyjętego porządku myślenia o języku: od teoretycznych podstaw gramatyki języka i jego

⁹ E. Horwath, *Teorie językoznawcze w szkolnej dydaktyce*, [w:] *Szkolna dydaktyka zanurzona w języku*, red. A. Janus-Sitarz i E. Nowak, Kraków 2014, s. 65.

stylistyki (kompetencje językowe¹⁰) do umiejętności komunikacyjnych (kompetencje komunikacyjne¹¹). Podobnie jak to ma miejsce w przypadku kształcenia literackiego i kulturowego podstawa programowa sięga również po narzędzia takich kierunków językoznawczych jak teoria komunikacji zarówno w rozumieniu semiotyczno-strukturalnym, jak i pragmatycznym, dla którego podstawą jest teoria aktów mowy, stylistyka, pragmalingwistyka, elementy językowego obrazu świata powstałe na bazie teorii kognitywnych, antropologia, pedagogika i in.

Kompetencje językowe

Podstawą kształcenia językowego jest gramatyka, która jako wiedza na temat reguł pozwala na świadome posługiwanie się językiem, uczy normy językowej, potrzebna jest przy interpretacji tekstów literackich, uczy logicznego myślenia: *Trzeba wręcz, by była w nim obecna, po to, aby objaśniać budowę tekstu oraz językowe utkanie poszczególnych aktów mowy, by służyć poznaniu, porozumiewaniu się, tworzeniu i interpretacji różnorodnych wypowiedzi*¹². Oba aspekty języka, teoretyczny i praktyczny, cechuje komplementarność, bowiem rolą teorii jest umożliwienie użytkownikom języka lepsze pełnienie roli nadawcy i odbiorcy w procesie komunikacji. *Stawiając pytanie o charakterze poznawczym: Jaki jest język?, trzeba koniecznie sformułować następane, a mianowicie: Co może język oraz co z możliwości języka wynika dla osoby, która się nim posługuje w określonym celu oraz w określonych sytuacjach?; Jakie korzyści osiągnie ona jako uczeń, dziennikarz, pisarz, autor różnych wypowiedzi mówionych i pisanych dzięki konkretyzacji tego, co jest potencjalnie wpisane w system językowy?*¹³

Obserwacja i analiza warstwy językowej odwołują się do wiedzy o systemie traktowanej funkcjonalnie, dostrzeżenie bowiem zjawisk, środków, sposobów językowych wiedzie ku ustaleniu, „co z tego wynika”. Mówienie o języku to mówienie o znaczeniach – język przestaje być traktowany wyłącznie jako narzędzie porozumiewania się, przekazywania treści. Służy doświadczaniu rzeczywistości pokazywanej przez tekst. Namysł nad jego językową warstwą pozwala odkrywać wpisany weń obraz świata i podejmować z nim twórczy dialog¹⁴.

---

¹⁰ Koncepcja kompetencji językowej sformułowana została przez Noama Chomsky'ego i zawiera cztery elementy: idee **kreatywności** (twórczego wykorzystania języka w wypowiedzi zależnej od sytuacji komunikacyjnej), **gramatyczności** (znajomości leksyki, zasad łączenia wyrazów w całości składniowe, **akceptabilności** (zgodności budowanej wypowiedzi z rodzimą normą językową)) oraz **interioryzacji** (nieuświadomionego użytkownika języka ojczystego). W ujęciu Chomsky'ego kompetencja językowa to wiedza o abstrakcyjnych regułach językowych, które wyznaczają zarówno odbiór, jak i tworzenie wypowiedzi. Noam Chomsky, *Zagadnienia teorii składni*, Wrocław 1982.

¹¹ Zob. artykuły w *Szkolnej dydaktyce zanurzonej w języku*, red. A. Janus-Sitarz i E. Nowak, Kraków 2014.

¹² J. Kowalikowa, *Edukacja językowa dla rozwijania uczniowskich kompetencji jako operacyjnych oraz perspektywicznych celów kształcenia. Kształcenie językowe a język polski jako przedmiot nauczania*, [w:] *Edukacja polonistyczna jako zobowiązanie. Powszechność i elitarność polonistyki*, t. I, red. E. Jaskółtowa, D. Krzyżyk, B. Niesporek-Szamburska, M. Wójcik-Dudek, Katowice 2016, s. 316.

¹³ J. Kowalikowa, *Edukacja językowa*, op. cit., s. 317.

¹⁴ Ibidem.

Gramatyka języka polskiego	<ul style="list-style-type: none"> ✓ zagadnienia z fonetyki, fleksji, składni i słowotwórstwa ✓ rozwijanie świadomości, że język polski jest językiem fleksyjnym, a jego fleksyjny charakter ma swoje konsekwencje dla składni ✓ wiedza i umiejętności z zakresu gramatyki stanowią podstawę do kształcenia kolejnych umiejętności uczniów. <p style="text-align: center;">Kategoria normatywna</p>
Zróżnicowanie języka	<ul style="list-style-type: none"> ✓ zasób leksykalny ucznia – dalsze bogacenie słownictwa, rozwoju jego zasobu leksykalnego ✓ rozumienie dosłowne i przenośne znaczeń na poziomie leksykalnym i stylistycznym w wypowiedzi, określanie istoty ich wieloznaczności, synonimika leksykalna, homonimia, antonimia wyrazowa ✓ odmiany stylistyczne współczesnej polszczyzny oraz stylizacja i jej funkcje; ✓ język potoczny jako podstawa współczesnego języka polskiego. <p style="text-align: center;">Kategoria semantyczna – znaczenie</p>

Kompetencje komunikacyjne

Jest to zdolność wyrażania i interpretowania pojęć, myśli, uczuć, faktów i opinii w mowie i piśmie (rozumienie ze słuchu, mówienie, czytanie i pisanie) oraz językowej interakcji w odpowiedniej i kreatywnej formie w pełnym zakresie kontekstów społecznych i kulturowych – w edukacji i szkoleniu, pracy, domu i czasie wolnym. Kompetencja komunikacyjna jest wynikiem opanowania języka ojczystego, nieodłącznie związanego z rozwojem indywidualnych zdolności poznawczych umożliwiających interpretację świata i relacje z innymi ludźmi. Porozumiewanie się w języku ojczystym wymaga od osoby znajomości słownictwa, gramatyki funkcjonalnej i funkcji języka. Obejmuje ona świadomość głównych typów interakcji słownej, znajomość pewnego zakresu tekstów literackich i innych, głównych cech rozmaitych stylów i rejestrów języka oraz świadomość zmienności języka i sposobów porozumiewania się w różnych kontekstach.

Człowiek powinien posiadać umiejętność porozumiewania się w mowie i piśmie w różnych sytuacjach komunikacyjnych, a także obserwowania swojego sposobu porozumiewania się i przystosowywania go do wymogów sytuacji. Kompetencja ta obejmuje również umiejętności rozróżniania i wykorzystywania różnych typów tekstów, poszukiwania, gromadzenia i przetwarzania informacji, wykorzystywania pomocy oraz formułowania i wyrażania własnych argumentów w mowie i w piśmie w przekonujący sposób, odpowiednio do kontekstu. Pozytywna postawa w stosunku do porozumiewania się w ojczystym języku

obejmuje skłonność do krytycznego i konstruktywnego dialogu, wrażliwość na walory estetyczne oraz chęć ich urzeczywistniania oraz zainteresowanie kontaktami z innymi ludźmi. Wiąże się to ze świadomością oddziaływania języka na innych ludzi oraz potrzebą rozumienia i używania języka w sposób pozytywny i odpowiedzialny społecznie¹⁵.

Komunikacja językowa i kultura języka	<ul style="list-style-type: none"> ✓ kształtowanie zachowań językowych w grupie społecznej, w różnych sytuacjach komunikacyjnych; ✓ kształcenie i rozwijanie kolejnych kompetencji ucznia zapisanych zarówno w obszarze kształcenia literackiego i kulturowego, jak i w obszarze tworzenia wypowiedzi.
Ortografia i interpunkcja	<ul style="list-style-type: none"> ✓ nieznanie reguł ortograficznych i interpunkcyjnych zaburza komunikację; ✓ kształtowanie sprawności ortograficzno-praktycznej, czyli umiejętności poprawnego pisania, popartej znajomością odpowiednich reguł ortograficznych; ✓ kryterium fonetyczne, morfologiczne, mające najszersze zastosowanie w praktyce szkolnej, powinny zostać wprowadzone przed regułami motywowanymi zasadą historyczną. Jej znajomość jest potrzebna dopiero wówczas, gdy w wyniku analizy morfologicznej nie znajdziemy uzasadnienia pisowni poszczególnych wyrazów. Natomiast reguły oparte na zasadzie konwencjonalnej powinny być uwzględnione na samym końcu, gdy nie możemy się odwołać do wprowadzonych wcześniej zasad (D. Krzyżyk).

Podsumowując, kształcenie językowe na lekcjach języka polskiego oparte jest na następujących założeniach:

1. Przełamanie tradycji nauczania gramatyki dla samej gramatyki, czyli odejście od praktyki traktowania wiedzy o języku i kształcenia umiejętności językowych jako „wiedzy osobnej”. Kompetencje językowe ucznia służą doskonaleniu jego kompetencji komunikacyjnych, rozumienia tekstów, porozumiewania się, tworzenia wypowiedzi.
2. Tworzenie takich programów nauczania oraz dobór takich metod i technik pracy na lekcjach, w których punktem wyjścia do działań poznawczych stanie się język rozumiany jako podstawowe narzędzie poznania świata.

¹⁵ W. Kozak, *O kompetencjach polonisty w szkole podstawowej światła zmian programowych*, „Trendy” 1/2017.

3. Poszukiwanie takiej formuły organizacji działań na lekcji, w której kształcenie językowe zostanie podane w sposób funkcjonalny, a nie zamknięte w teoretyczno-poznawczych ramach, i stanie się punktem wyjścia do rozumienia tekstów, wreszcie do rozumienia świata.

Tworzenie wypowiedzi

Oprócz kompetencji kulturowej, językowej i komunikacyjnej na lekcjach języka polskiego uczniowie powinni nabywać także kompetencję tekstową. U podstaw kompetencji tekstowej, zgodnie z zapisami podstawy programowej, leżą następujące umiejętności: mówienie, słuchanie, pisanie.

Podstawą kompetencji tekstowej są umiejętności retoryczne, dlatego podstawa programowa w sposób systemowy i celowy wprowadza elementy retoryki rozumianej nie tylko jako sztuka przekonywania i dyskutowania, synteza słowa pisanego i głośzonego, obrazu i ruchu, dźwięku i barwy itp., dzięki której można przygotować uczniów do świadomego odbioru współczesnego świata medialnego (tradycja oratorsko-komunikacyjna), ale także jako narzędzie, technika przygotowywania tekstów (tradycja retoryczno-kompozycyjna). Czym zatem jest retoryka? Retoryka to sztuka oraz nauka panowania nad myślą zamkniętą w słowach. *Już od czasów antycznych, kiedy retoryka powstała, uważana była jednocześnie za wiedzę (naukę teoretyczną) oraz umiejętność (praktyczną sprawność) dobrego mówienia (pojęcie to należy rozumieć jak najszerzej, także jako umiejętność dobrego pisania, ale i jako czynności o określonych walorach moralnych). Taki też był i jest cel retoryki. Jeśli chcemy napisać wypracowanie na dowolny temat, zachęcić koleżanki i kolegów, żeby pójść do kina albo przekonać rodziców lub przełożonych, że uczymy się czy pracujemy znakomicie [...] musimy posłużyć się narzędziami retoryki* (Tadeusz Kotarbiński).

Dobra znajomość retoryki pozwoli logicznie konstruować zdania, świadomie używać środków językowych, umiejętnie argumentować, prawidłowo wymawiać, intonować i akcentować frazy językowe, czy wreszcie właściwie komponować swoją wypowiedź. Uczenie retoryki to przysposabianie do wypowiedzi sytuacyjnej, kontekstowej, to także tworzenie takiej wypowiedzi, która ma dotrzeć do umysłu odbiorcy zgodnie z intencją nadawcy. Retoryka jest obecna w każdym przypadku użytkowego i celowego użycia języka i stanowi jedno z podstawowych narzędzi komunikacyjnych, bowiem jest nauką tworzącą „prawidłowe reguły myślenia”¹⁶, umożliwia porządkowanie myśli i sprawne przekazywanie innym. Narzędzia retoryczne stały się niezastąpione w sytuacjach, w których często trzeba przekonywać do swoich racji i okazuje się, że sposób ujęcia tematu, użyta argumentacja i sposób mówienia decydują o sukcesie.

Retoryka, poza tym że jest sztuką o wysokim stopniu użyteczności społecznej, niesie ze sobą elementy psychologiczne lub antropologiczne, bowiem kształci u ludzi umiejętność

¹⁶ J.Z. Lichański, *Retoryka od renesansu do współczesności – tradycja i innowacja*, Warszawa 2000, s. 7.

wyrażania siebie, swoich przekonań, poglądów, zjednywania ludzi do idei¹⁷. Nauczanie elementów retoryki na lekcjach języka polskiego powinno być osadzone na dwóch filarach. Z jednej strony, trzeba sięgać do tradycji oratorsko-komunikacyjnej nauczania retoryki (nastawionej na sztukę rozmowy oraz dialog obejmujący naukę słuchania, zadawania pytań, rzeczowego formułowania i odpierania argumentów itp.), z drugiej, do tradycji retoryczno-kompozycyjnej (nauczania poprawnego w sensie gramatycznym, logicznego w sensie organizacji myśli i odpowiedniego w sensie formalnym i stylistycznym wyrażania się)¹⁸.

W efekcie takiego kształcenia na lekcjach języka polskiego uczeń powinien:

- 1) mieć świadomość tego, jak rzeczywistość ukazywana jest w języku i jak język oraz różne formy przekazu wpływają na sposób postrzegania rzeczywistości (w tym istotne jest zwłaszcza uczenie umiejętności dobierania słów, które pozwalają adekwatnie wyrażać przeżycia);
- 2) znać techniki komponowania tekstów rozumianych jako świadomie uporządkowany zbiór znaków, które pełnią określoną funkcję i prowadzą do określonego celu, w tym uwzględniać:
  - a) warunki, jakie musi spełniać wypowiedź językowa, aby mogła zostać uznana za tekst,
  - b) morfologię tekstu, a więc jego utkanie z języka w wyniku doboru i organizacji tworzywa usytuowanego na różnych płaszczyznach systemu i w różnych obszarach, ze szczególnym uwzględnieniem słownictwa i składni,
  - c) sposobie ich świadomego wykorzystania w budowaniu podstawowych struktur językowo-informacyjnych, takich jak przedstawianie obrazów, relacjonowanie zdarzeń,
  - d) kompozycji wypowiedzi,
  - e) formie gatunkowej oraz jej wykładnikach
  - f) funkcjach tekstu¹⁹ itp.
- 3) umieć korzystać ze zbioru środków, strategii oraz technik perswazyjnych i argumentacyjnych w dochodzeniu do wniosków, a więc znać mechanizmy perswazji i manipulacji, a także sposoby oddziaływania na ludzi.

Nauczyciel, wprowadzając na lekcje ćwiczenia z elementów retoryki, powinien:

- a) mieć świadomość powiązań sztuki słowa z logiką oraz wprowadzać elementy logiki do procesu dydaktycznego;
- b) dobierać takie fragmenty tekstów literackich, na bazie których można ćwiczyć logiczne myślenie oraz wnikliwe badanie argumentów;
- c) wykorzystywać debaty retoryczne jako metodę pracy na lekcjach;

¹⁷ Zob. A. Budzyńska-Daca, *Retoryka i edukacja*, „Res Rhetorica” 1/2015; B. Sobczak, H. Zgótkowa (red.), *Dydaktyka retoryki*, Poznań 2011.

¹⁸ C. Ornatowski, *Nauczanie retoryki w USA: orientacje, założenia, praktyka*, [w:] J.Z. Lichański (red.) *Uwieść słowem, czyli retoryka stosowana*, Warszawa 2003, s. 14–15.

¹⁹ J. Kowalikowa, *Edukacja językowa*, op. cit.

- d) uczyć rzetelnej analizy tekstu, idącej w głąb tekstu, a nie obok;
- e) znać i rozumieć założenia podstawy programowej w tym zakresie.

W sztuce mówienia i pisania chodzi o pogodzenie wartości języka jako zespołu norm pozwalających przestrzegać poprawności i etykiety językowej oraz jego wartości polegającej na zdolności do rozwoju w toku kreatywnej praktyki użycia.

Podstawa programowa języka polskiego przypomina, że sztuka dobrego mówienia (*ars bene dicendi*) opiera się na sztuce dobrego (poprawnego) myślenia (*ars bene cogitandi*). W tworzeniu wypowiedzi własnych, zwłaszcza pisemnych, należy uczyć praktycznego wykorzystywania kolejności działań określanych przez trzy pierwsze działy retoryki (*inventio – dispositio – elocutio*). W praktyce oznacza to kolejne czynności polegające na: gromadzeniu materiału, tworzeniu konspektu, pisaniu bądź wygłaszaniu tekstu zgodnie z wcześniej przygotowanym planem.

Samokształcenie

Ważną rolę w edukacji polonistycznej powinno spełnić samokształcenie rozumiane jako przygotowanie do edukacji ustawicznej/permanentnej, czyli wychowania człowieka charakteryzującego się twórczym i dynamicznym stosunkiem do życia i kultury. Zadaniem szkoły staje się przygotowanie uczniów nie tylko do samodzielnego przygotowania wiedzy, porządkowania, problematyzowania jej, lecz odejścia od encyklopedyzmu na rzecz uczenia się rozumiejącego, oceniania użyteczności i prawdziwości przekazywanych informacji. Do przekonania, że człowiek powinien się uczyć planowania i urzeczywistniania własnej przyszłości. Samokształcenie należy więc do obszaru działań autokreacyjnych człowieka i jest związane z kształtowaniem sprawności intelektualnej, rozwijaniem zainteresowań, pobudzaniem motywacji wewnętrznej do dalszego rozwoju i doskonalenia. *O samokształceniu możemy mówić zarówno wtedy, gdy dana osoba samodzielnie uczy się czegoś, jak i wtedy, gdy w ramach nauki szkolnej czy uniwersyteckiej świadomie stara się poszerzać swoją wiedzę i wykraczać poza podany schemat czy program*²⁰. Podejmowanie samodzielnej aktywności poznawczej – a więc czynności związanych z poszukiwaniem, gromadzeniem, przetwarzaniem oraz wytwarzaniem wiedzy – jest bezpośrednio związane z zakresem i stopniem jego potrzeb poznawczych. To ważna kategoria potrzeb psychicznych, którą Abraham Maslow zaliczył do tzw. potrzeb wzrostu, co oznacza, że każdorazowe zaspokojenie tych potrzeb otwiera horyzonty dalszych intelektualnych poszukiwań. Według A. Maslowa²¹, do potrzeb poznawczych należy potrzeba czystej **wiedzy** (ciekawości) i potrzeba **rozumienia** – wyjaśnienia filozoficznego, teologicznego lub przez konstrukcję świata wartości. Tak rozumiane potrzeby poznawcze człowieka – należyście kształtowane i wciąż rozwijane, kreowane – jawią się jako wyraz efektywności procesu kształcenia oraz jako warunek konieczny zaistnienia procesu samokształcenia. Potrzeby te są bowiem

²⁰ K. Pawlak, *Autokreacja. Psychologiczna analiza zjawiska i jego znaczenie dla rozwoju człowieka*, Kraków 2009, s. 105.

²¹ A. Maslow, *Motywacja i osobowość*, Warszawa 1990, s. 34.

właściwościami psychicznymi pobudzającymi, ukierunkowującymi i organizującymi wysiłek intelektualny dorastającego człowieka.

Samokształcenie jest zespołem celowych wysiłków i czynności mających doprowadzić do uzyskania zmian osobowości kształcącego się własnym wysiłkiem podmiotu. Uczeń staje się aktywną i samodzielnie zdobywającą wiedzę jednostką, natomiast nauczyciel pozostaje instruktorem, opiekunem i doradcą, przyjmując rolę kierownika samokształcenia, a nie wyłącznego nosiciela i dawcy wiedzy²².

Zdaniem C. Maziarza²³ wdrażanie do samokształcenia należy traktować jako proces narastający stopniowo, w którym można wyróżnić przynajmniej trzy stopnie:

- a) elementarny, polegający na opanowaniu technicznych umiejętności pracy samokształceniowej,
- b) wyższy, oznaczający rozwinięcie pewnych sprawności intelektualnych,
- c) najwyższy, równoznaczny z „wtajemniczeniem” w metody pracy naukowej i wyrobieniem postawy „refleksyjno-badawczej”.

C. Maziarz proponuje, aby do samokształcenia wdrażać uczniów w sposób pośredni i bezpośredni. Pośredni sposób sprowadza się do takiej koncepcji procesu nauczania, w myśl której sam uczeń jest podmiotem poznającym świat poprzez aktywną pracę umysłową opartą na samodzielnym myśleniu, samodzielnym działaniu i głębokim przeżywaniu. Nauczyciel zaś bierze na siebie rolę organizatora i kierownika tego procesu. We wdrażaniu bezpośrednim istotne jest stopniowe opanowanie przez uczniów technik pracy umysłowej w celu uzyskania wprawy w zakresie:

- racjonalnego korzystania ze źródeł wiedzy,
- operowania skutecznymi metodami pracy umysłowej,
- zapoznania się z propedeutyką metod pracy umysłowej.

Wnioski i rekomendacje dla nauczycieli

Ponieważ do podstawy programowej wpisano konieczność integrowania kształcenia językowego z literackim i tekstotwórczym, warto na lekcjach języka polskiego przyjąć następujące zasady²⁴:

- a) łączenie odwoływania się do wiedzy o języku z rozwijaniem umiejętności władania nim wprawnie i poprawnie, czego rezultatem są udane wypowiedzi, w tym takie, które cechują atrybuty tekstowości, tj. charakter zamkniętej, wyodrębniającej się całości, spójność w obrębie płaszczyzny treści, czyli koherencja, w obrębie płaszczyzny wyrażania, czyli kohezja, oraz odniesienie do wyraźnego kontekstu;
- b) sprzyjanie aktywizacji uczniów poprzez zainteresowanie ich językiem jako takim, możliwościami posługiwania się nim dla osiągnięcia różnych celów, efektami jego użyc

²² J. Pótturzycki, *Dydaktyka dla nauczycieli*, Płock 2002, s. 215.

²³ C. Maziarz, *Proces samokształcenia*, Warszawa 1966.

²⁴ J. Kowalikowa, *Edukacja językowa*, op. cit., s. 322.

przy wzięciu pod uwagę aspektu poznawczego, pragmatycznego i aksjologicznego czytania, mówienia, słuchania i pisania,

- c) wykorzystanie wszystkich możliwości wiązania problematyki językowej z literacką, aby uczniowie zrozumieli sposób istnienia utworu literackiego w języku,
- d) ukierunkować umiejętności uczniów tak, aby zrozumieli oni istotę komunikacji literackiej i potrafili świadomie w niej uczestniczyć jako odbiorcy swoistych komunikatów artystycznych,
- e) zadbanie za pośrednictwem zadań i ćwiczeń, aby rozwijane kompetencje językowe i komunikacyjne skutkowały nabywaniem przez uczniów złożonej i wielowymiarowej kompetencji tekstowej.

Podstawa programowa jest dokumentem strategicznym, o charakterze ramowym – dopełnienie jej szczegółowymi treściami nauczania, dobór form, metod i środków dydaktycznych należy do autonomicznej decyzji każdego nauczyciela, który realizuje program nauczania, dopuszczony do użytku w szkole przez dyrektora szkoły. Dopiero program nauczania pozwala na uwzględnienie szeregu zmiennych, determinujących poziom kształcenia w zależności od m.in. sytuacji dydaktycznej, wychowawczej czy środowiskowej, potrzeb ucznia, a także osobowości i preferencji nauczyciela. Żaden z zapisów podstawy programowej nie narzuca, w jaki sposób treści nauczania mają być realizowane ani jakie metody nauczyciel może, a których nie wolno mu stosować. Nauczyciel, tworząc program nauczania dla swojej klasy, musi przełożyć wymagania ogólne i szczegółowe na konkretne sytuacje dydaktyczne. Ponadto należy pamiętać, że spis lektur nie jest centralnym punktem w podstawie programowej, choć gwarantuje obecność kanonu w kulturze.

Podstawa programowa kształcenia ogólnego

z komentarzem

**Szkoła ponadpodstawowa:
branżowa szkoła I stopnia**

Język polski

Preambuła podstawy programowej kształcenia ogólnego

III etap edukacyjny: branżowa szkoła I stopnia dla uczniów będących absolwentami ośmioletniej szkoły podstawowej

Celem edukacji w branżowej szkole I stopnia jest przygotowanie uczniów do uzyskania kwalifikacji zawodowych, a także, jak w przypadku innych typów szkół, do pracy i życia w warunkach współczesnego świata. Poza kształceniem zawodowym, branżowa szkoła I stopnia ma za zadanie wyposażyć uczniów w odpowiedni zasób wiedzy ogólnej, która stanowi fundament wykształcenia, umożliwiającą zdobycie podczas dalszej nauki zróżnicowanych kwalifikacji zawodowych oraz umożliwiającą kontynuację kształcenia w branżowej szkole II stopnia w zawodzie, w którym wyodrębniono kwalifikację wspólną dla zawodu nauczanego w branżowej szkole I stopnia, lub w liceum ogólnokształcącym dla dorosłych (począwszy od klasy II), a następnie w szkołach policealnych lub szkołach wyższych.

Celem kształcenia ogólnego w branżowej szkole I stopnia jest:

- 1) traktowanie uporządkowanej, systematycznej wiedzy jako podstawy kształtowania umiejętności;
- 2) doskonalenie umiejętności myślowo-językowych, takich jak: czytanie ze zrozumieniem, pisanie twórcze, formułowanie pytań i problemów, posługiwanie się kryteriami, uzasadnianie, wyjaśnianie, klasyfikowanie, wnioskowanie, definiowanie, posługiwanie się przykładami itp.;
- 3) rozwijanie osobistych zainteresowań ucznia;
- 4) zdobywanie umiejętności formułowania samodzielnych i przemyślanych sądów, uzasadniania własnych i cudzych sądów w procesie dialogu we wspólnocie dociekającej;
- 5) łączenie zdolności krytycznego i logicznego myślenia z umiejętnościami wyobrazeniowo-twórczymi;
- 6) rozwijanie wrażliwości społecznej, moralnej i estetycznej;
- 7) rozwijanie narzędzi myślowych umożliwiających uczniom obcowanie z kulturą i jej rozumienie;
- 8) rozwijanie u uczniów szacunku dla wiedzy, wyrabianie pasji poznawania świata i zachęcanie do praktycznego zastosowania zdobytych wiadomości.

Do najważniejszych umiejętności zdobywanych przez ucznia w trakcie kształcenia ogólnego w branżowej szkole I stopnia należą:

- 1) myślenie – rozumiane jako złożony proces umysłowy polegający na tworzeniu nowych reprezentacji za pomocą transformacji dostępnych informacji, obejmującej interakcję wielu operacji umysłowych: wnioskowanie, abstrahowanie, rozumowanie, wyobrażanie, sądzenie, rozwiązywanie problemów, twórczość. Dzięki temu, że uczniowie szkoły ponadpodstawowej uczą się równocześnie różnych przedmiotów, możliwe jest rozwijanie następujących typów myślenia: analitycznego, syntetycznego, logicznego,

- komputacyjnego, przyczynowo-skutkowego, kreatywnego, abstrakcyjnego; zachowanie ciągłości kształcenia ogólnego rozwija zarówno myślenie percepcyjne, jak i myślenie pojęciowe. Synteza obu typów myślenia stanowi podstawę wszechstronnego rozwoju ucznia;
- 2) czytanie – umiejętność łącząca zarówno rozumienie sensów, jak i znaczeń symbolicznych wypowiedzi; kluczowa umiejętność lingwistyczna i psychologiczna prowadząca do rozwoju osobowego, aktywnego uczestnictwa we wspólnocie, przekazywania doświadczeń między pokoleniami;
  - 3) umiejętność komunikowania się w języku ojczystym i w językach obcych zarówno w mowie, jak i w piśmie jako podstawowa umiejętność społeczna, której podstawą jest znajomość norm językowych oraz tworzenie podstaw porozumienia się w różnych sytuacjach komunikacyjnych;
  - 4) kreatywne rozwiązywanie problemów z różnych dziedzin ze świadomym wykorzystaniem metod i narzędzi wywodzących się z informatyki, w tym programowanie;
  - 5) umiejętność sprawnego posługiwania się nowoczesnymi technologiami informacyjno-komunikacyjnymi, w tym dbałość o poszanowanie praw autorskich i bezpieczne poruszanie się w cyberprzestrzeni;
  - 6) umiejętność samodzielnego docierania do informacji, dokonywania ich selekcji, syntezy oraz wartościowania, rzetelnego korzystania ze źródeł;
  - 7) nabywanie nawyków systematycznego uczenia się, porządkowania zdobytej wiedzy i jej pogłębiania;
  - 8) umiejętność współpracy w grupie i działań indywidualnych.

Jednym z najważniejszych zadań branżowej szkoły I stopnia jest rozwijanie kompetencji językowej i kompetencji komunikacyjnej stanowiących kluczowe narzędzie poznawcze we wszystkich dyscyplinach wiedzy. Istotne w tym zakresie jest łączenie teorii i praktyki językowej. Bogacenie słownictwa, w tym poznawanie terminologii właściwej dla danej dziedziny nauki, służy rozwojowi intelektualnemu ucznia, a wspomaganie i dbałość o ten rozwój należy do obowiązków każdego nauczyciela.

Ważnym zadaniem szkoły jest przygotowanie uczniów do życia w społeczeństwie informacyjnym. Nauczyciele wszystkich przedmiotów powinni stwarzać uczniom warunki do nabywania umiejętności wyszukiwania, porządkowania i wykorzystywania informacji z różnych źródeł oraz dokumentowania swojej pracy, z uwzględnieniem prawidłowej kompozycji tekstu i zasad jego organizacji, z zastosowaniem technologii informacyjno-komunikacyjnych.

Realizację powyższych celów powinna wspomagać dobrze wyposażona biblioteka szkolna, dysponująca aktualnymi zbiorami, zarówno w postaci księgozbioru, jak i w postaci zasobów multimedialnych. Nauczyciele wszystkich przedmiotów powinni odwoływać się do zasobów biblioteki szkolnej i współpracować z nauczycielami bibliotekarzami w celu wszechstronnego

przygotowania uczniów do samokształcenia i świadomego wyszukiwania, selekcjonowania i wykorzystywania informacji.

Ze względu na to, że środki społecznego przekazu odgrywają coraz większą rolę, zarówno w życiu społecznym, jak i indywidualnym, każdy nauczyciel powinien poświęcić dużo uwagi edukacji medialnej, czyli wychowaniu uczniów do właściwego odbioru i wykorzystania mediów.

Ważnym celem działalności branżowej szkoły I stopnia jest skuteczne nauczanie języków obcych. Bardzo ważne jest dostosowanie zajęć do poziomu przygotowania ucznia, które uzyskał na wcześniejszych etapach edukacyjnych.

Ważnym zadaniem szkoły jest także edukacja zdrowotna, której celem jest rozwijanie u uczniów postawy dbałości o zdrowie własne i innych ludzi oraz umiejętności tworzenia środowiska sprzyjającego zdrowiu.

W procesie kształcenia ogólnego szkoła kształtuje u uczniów postawy sprzyjające ich dalszemu rozwojowi indywidualnemu i społecznemu, takie jak: uczciwość, wiarygodność, odpowiedzialność, wytrwałość, poczucie własnej wartości, szacunek dla innych ludzi, ciekawość poznawcza, kreatywność, przedsiębiorczość, kultura osobista, gotowość do uczestnictwa w kulturze, podejmowania inicjatyw oraz do pracy zespołowej. W rozwoju społecznym bardzo ważne jest kształtowanie postawy obywatelskiej, postawy poszanowania tradycji i kultury własnego narodu, a także postawy poszanowania dla innych kultur i tradycji.

Kształcenie i wychowanie w branżowej szkole I stopnia sprzyja rozwijaniu postaw obywatelskich, patriotycznych i społecznych uczniów. Zadaniem szkoły jest wzmocnienie poczucia tożsamości narodowej, etnicznej i regionalnej, przywiązania do historii i tradycji narodowych, przygotowanie i zachęcanie do podejmowania działań na rzecz środowiska szkolnego i lokalnego, w tym do angażowania się w wolontariat. Szkoła dba o wychowanie młodzieży w duchu akceptacji i szacunku dla drugiego człowieka, kształtuje postawę szacunku dla środowiska przyrodniczego, motywuje do działań na rzecz ochrony środowiska oraz rozwija zainteresowanie ekologią.

Duże znaczenie dla rozwoju młodego człowieka oraz jego sukcesów w dorosłym życiu ma nabywanie kompetencji społecznych, takich jak: komunikacja i współpraca w grupie, w tym w środowiskach wirtualnych, udział w projektach zespołowych lub indywidualnych oraz organizacja i zarządzanie projektami.

Strategia uczenia się przez całe życie wymaga umiejętności podejmowania ważnych decyzji, poczynając od wyboru szkoły ponadpodstawowej, kierunku studiów lub konkretnej specjalizacji zawodowej, poprzez decyzje o wyborze miejsca pracy, sposobie podnoszenia

oraz poszerzania swoich kwalifikacji, aż do ewentualnych decyzji o zmianie zawodu. Umiejętności te będą kształtowane w branżowej szkole I stopnia.

Szkoła ma stwarzać uczniom warunki do nabywania wiedzy i umiejętności potrzebnych do rozwiązywania problemów z wykorzystaniem metod i technik wywodzących się z informatyki, w tym logicznego i algorytmicznego myślenia, programowania, posługiwania się aplikacjami komputerowymi, wyszukiwania i wykorzystywania informacji z różnych źródeł, posługiwania się komputerem i podstawowymi urządzeniami cyfrowymi oraz stosowania tych umiejętności na zajęciach z różnych przedmiotów, m.in. do pracy nad tekstem, wykonywania obliczeń, przetwarzania informacji i jej prezentacji w różnych postaciach.

Każda sala lekcyjna powinna mieć dostęp do internetu. Uczniowie i nauczyciele powinni mieć zapewniony dostęp do pracowni stacjonarnej lub mobilnej oraz możliwość korzystania z własnego sprzętu. Wszystkie pracownie powinny być wyposażone w monitor interaktywny (z wbudowanym komputerem i oprogramowaniem) lub zestaw: komputer, projektor i tablica interaktywna lub ekran.

Szkoła ma również przygotowywać uczniów do dokonywania świadomych i odpowiedzialnych wyborów w trakcie korzystania z zasobów dostępnych w internecie, krytycznej analizy informacji, bezpiecznego poruszania się w przestrzeni cyfrowej, w tym nawiązywania i utrzymywania opartych na wzajemnym szacunku relacji z innymi użytkownikami sieci.

Szkoła oraz poszczególni nauczyciele podejmują działania mające na celu zindywidualizowane wspomaganie rozwoju każdego ucznia, stosownie do jego potrzeb i możliwości.

Uczniom z niepełnosprawnościami szkoła zapewnia optymalne warunki pracy. Wybór form indywidualizacji nauczania powinien wynikać z rozpoznania potencjału każdego ucznia. Nauczyciel powinien tak dobierać zadania, aby z jednej strony nie przerastały one możliwości ucznia (uniemożliwiały osiągnięcie sukcesu), a z drugiej nie powodowały obniżenia motywacji do radzenia sobie z wyzwaniami.

Zastosowanie metody projektu, oprócz wspierania w nabywaniu opisanych wyżej kompetencji, pomaga również rozwijać u uczniów przedsiębiorczość i kreatywność oraz umożliwia stosowanie w procesie kształcenia innowacyjnych rozwiązań programowych, organizacyjnych lub metodycznych.

Opis wiadomości i umiejętności zdobytych przez ucznia w branżowej szkole I stopnia jest przedstawiany w języku efektów uczenia się, zgodnie z Polską Ramą Kwalifikacji²⁵.

Działalność edukacyjna branżowej szkoły I stopnia jest określona przez:

- 1) szkolny zestaw programów nauczania;
- 2) program wychowawczo-profilaktyczny szkoły.

Szkolny zestaw programów nauczania oraz program wychowawczo-profilaktyczny szkoły tworzą spójną całość i muszą uwzględniać wszystkie wymagania opisane w podstawie programowej. Ich przygotowanie i realizacja są zadaniem zarówno całej szkoły, jak i każdego nauczyciela.

Obok zadań wychowawczych i profilaktycznych nauczyciele wykonują również działania opiekuńcze odpowiednio do istniejących potrzeb.

Działalność wychowawcza szkoły należy do podstawowych celów polityki oświatowej państwa. Wychowanie młodego pokolenia jest zadaniem rodziny i szkoły, która w swojej działalności musi uwzględniać wolę rodziców, ale także i państwa, do którego obowiązków należy stwarzanie właściwych warunków wychowania. Zadaniem szkoły jest ukierunkowanie procesu wychowawczego na wartości, które wyznaczają cele wychowania i kryteria jego oceny. Wychowanie ukierunkowane na wartości zakłada przede wszystkim podmiotowe traktowanie ucznia, a wartości skłaniają człowieka do podejmowania odpowiednich wyborów czy decyzji. W realizowanym procesie dydaktyczno-wychowawczym szkoła podejmuje działania związane z miejscami ważnymi dla pamięci narodowej, formami upamiętniania postaci i wydarzeń z przeszłości, najważniejszymi świętami narodowymi i symbolami państwowymi.

Przedmioty nauczania z zakresu kształcenia ogólnego w branżowej szkole I stopnia:

- 1) język polski;
- 2) język obcy nowożytny;
- 3) historia;
- 4) wiedza o społeczeństwie;
- 5) podstawy przedsiębiorczości;
- 6) geografia;
- 7) biologia;
- 8) chemia;
- 9) fizyka;
- 10) matematyka;
- 11) informatyka;
- 12) wychowanie fizyczne;

---

²⁵ Ustawa z dnia 22 grudnia 2015 r. o Zintegrowanym Systemie Kwalifikacji (Dz. U. z 2017 r. poz. 986, z późn. zm.).

- 13) edukacja dla bezpieczeństwa;
- 14) wychowanie do życia w rodzinie²⁶;
- 15) etyka;
- 16) język mniejszości narodowej lub etnicznej²⁷;
- 17) język regionalny – język kaszubski²⁷.

Język polski

Język polski realizowany jako przedmiot kluczowy w branżowej szkole I stopnia pozwala uczniowi na poznawanie zarówno dzieł literackich wchodzących w skład dziedzictwa polskiej, europejskiej i światowej kultury, jak i utworów literatury współczesnej, których autorzy zdobyli uznanie.

Cele kształcenia (wymagania ogólne) i treści nauczania (wymagania szczegółowe) przedmiotu język polski zostały sformułowane dla czterech obszarów, tj.: kształcenia literackiego i kulturowego, kształcenia językowego, tworzenia wypowiedzi i samokształcenia, a ich realizacja wymaga zintegrowania, które ma służyć osiągnięciu przez ucznia umiejętności świadomego odbioru dzieł literackich oraz ich interpretacji w różnych kontekstach. Szczególne znaczenie dla rozwoju kompetencji interpretacyjnych ma zintegrowanie kształcenia literackiego i kształcenia językowego. Wzbogacanie wiedzy o języku traktowanym jako rozwijający się system i narzędzie służące poznawaniu świata oraz wartościowaniu ma służyć kształtowaniu u ucznia refleksji porządkującej i pozwalać na świadome uczestnictwo w różnych sytuacjach komunikacyjnych związanych zarówno z odbiorem, jak i tworzeniem własnych tekstów. Służy temu również dalsze rozwijanie umiejętności retorycznych, które pozwalają nie tylko na tworzenie własnych wypowiedzi, ale pozwalają także rozpoznać próby manipulacji i skutecznie się im przeciwstawiać.

Wspieranie rozwoju kultury językowej ucznia służy uwrażliwianiu go na piękno mowy ojczystej.

Ważnym zagadnieniem w ramach nauczania języka polskiego jest rozwijanie i ukierunkowanie samokształcenia ucznia. Sprzyja ono realizacji własnych zainteresowań i ambicji, otwiera przed uczniem możliwość uczestnictwa w kulturze i życiu własnego regionu, kształtuje potrzebę samorozwoju. Stanowi również naturalne wsparcie dla zintegrowanego kształcenia kompetencji interpretacyjnej, językowej i komunikacyjnej ucznia.

---

²⁶ Sposób nauczania przedmiotu wychowanie do życia w rodzinie określają przepisy wydane na podstawie art. 4 u st. 3 ustawy z dnia 7 stycznia 1993 r. o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży (Dz. U. poz. 78, z późn. zm.).

²⁷ Przedmiot język mniejszości narodowej lub etnicznej oraz przedmiot język regionalny – język kaszubski jest realizowany w szkołach (oddziałach) z nauczaniem języka mniejszości narodowych lub etnicznych oraz języka regionalnego – języka kaszubskiego, zgodnie z przepisami wydanymi na podstawie art. 13 ust. 3 ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz. U. z 2018 r. poz. 1457, z późn. zm.).

Wykaz lektur jest złożony z pozycji obowiązkowych i uzupełniających (do wyboru przez nauczyciela).

Podstawa programowa przedmiotu język polski

III etap edukacyjny: branżowa szkoła I stopnia dla uczniów będących absolwentami ośmioletniej szkoły podstawowej

Cele kształcenia – wymagania ogólne

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Rozwijanie dojrzałości intelektualnej, emocjonalnej i moralnej uczniów.
2. Rozumienie konieczności zachowania i rozwoju literatury i kultury w życiu jednostki oraz społeczeństwa.
3. Rozwijanie umiejętności rozróżniania kultury wysokiej i niskiej, elitarnej i popularnej.
4. Kształcenie świadomego odbioru utworów literackich i tekstów kultury na poziomie dosłownym i przenośnym.
5. Kształcenie umiejętności rozumienia roli mediów oraz ich wpływu na zachowania i postawy ludzi, a także właściwego korzystania z nich.
6. Rozwijanie wrażliwości estetycznej oraz kształtowanie potrzeby uczestnictwa w kulturze poprzez udział w wydarzeniach kulturalnych.
7. Wspieranie uczniów w budowaniu własnego systemu wartości na fundamencie prawdy, dobra i piękna oraz szacunku dla człowieka.

II. Kształcenie językowe.

1. Pogłębianie funkcjonalnej wiedzy na temat wybranych zagadnień z zakresu kształcenia językowego.
2. Doskonalenie umiejętności komunikowania się (słuchania, czytania, mówienia i pisanie) oraz stosownego wykorzystania języka w różnych sytuacjach komunikacyjnych.
3. Uwrażliwianie na piękno mowy ojczystej, rozwijanie kultury językowej i umiejętności posługiwania się poprawną polszczyzną.
4. Doskonalenie umiejętności poprawnego mówienia oraz pisanie zgodnego z zasadami ortofonii oraz pisowni polskiej.

III. Tworzenie wypowiedzi.

1. Doskonalenie umiejętności wyrażania własnych sądów i udziału w dyskusji.
2. Wykorzystanie kompetencji językowych w wypowiedziach ustnych i pisemnych.
3. Rozwijanie umiejętności stosowania podstawowych zasad retoryki, w szczególności argumentowania, oraz rozpoznawania manipulacji językowej.

IV. Samokształcenie.

1. Doskonalenie umiejętności korzystania z różnych źródeł informacji, w tym zasobów cyfrowych, oceny ich rzetelności, wiarygodności i poprawności merytorycznej.
2. Kształcenie nawyków systematycznego uczenia się, porządkowania zdobytej wiedzy i jej pogłębiania.
3. Wyrabianie nawyku samodzielnej lektury.
4. Rozwijanie uzdolnień i zainteresowań poprzez udział w różnych formach aktywności.
5. Umacnianie postawy poszanowania dla cudzej własności intelektualnej.
6. Rozwijanie umiejętności efektywnego posługiwania się technologią informacyjną w poszukiwaniu, porządkowaniu i wykorzystywaniu pozyskanych informacji.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

Na III etapie edukacyjnym w branżowej szkole I stopnia obowiązuje: utrwalanie, poszerzanie i doskonalenie wiadomości i umiejętności nabytych w szkole podstawowej.

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1) Czytanie utworów literackich. Uczeń:

- 1) rozumie podstawy periodyzacji literatury, poznaje okresy literackie (starożytność, średniowiecze, renesans, barok, oświecenie, romantyzm, pozytywizm, Młoda Polska, dwudziestolecie międzywojenne, literatura wojny i okupacji, literatura lat 1945–1989 krajowa i emigracyjna, literatura po 1989 r.);
- 2) rozróżnia gatunki epickie, liryczne, dramatyczne, w tym: gatunki poznane w szkole podstawowej oraz epos, tragedię antyczną, a także odmiany powieści i dramatu, rozpoznaje podstawowe cechy gatunkowe czytanych utworów literackich;
- 3) rozpoznaje problematykę poznanych tekstów oraz jej związek ze zjawiskami społecznymi i historycznymi;
- 4) rozpoznaje w utworze elementy świata przedstawionego (fabuła, bohaterowie, akcja, wątek, motyw), narrację, sytuację liryczną;
- 5) przedstawia odczytanie utworu w kontekście własnych doświadczeń;
- 6) określa w poznawanych utworach problematykę egzystencjalną i poddaje ją refleksji;
- 7) rozpoznaje obecne w utworach literackich wartości uniwersalne i narodowe, określa ich rolę i związek z problematyką utworu oraz znaczenie dla budowania własnego systemu wartości.

2) Odbiór tekstów kultury. Uczeń:

- 1) wyszukuje i przetwarza informacje z tekstów, np. publicystycznych, popularnonaukowych;
- 2) odczytuje pozaliterackie teksty kultury, rozumie ich odmienny język;
- 3) odróżnia dzieła kultury wysokiej od tekstów kultury popularnej;

- 4) rozpoznaje specyfikę tekstów informacyjnych, publicystycznych, reklamowych; wśród tekstów prasowych rozróżnia wiadomość i komentarz;
- 5) wyszukuje w tekście informacje wyrażone wprost i pośrednio, porządkuje je, określa ich funkcję w przekazie;
- 6) odróżnia informacje od opinii;
- 7) określa temat i główną myśl tekstu.

II. Kształcenie językowe.

1) Gramatyka języka polskiego. Uczeń:

- 1) określa formy fleksyjne odmiennych części mowy i ich funkcje w tekście;
- 2) rozpoznaje w tekstach nieodmienne części mowy i określa ich funkcje znaczeniowe i składniowe;
- 3) rozumie rolę budowy słowotwórczej wyrazów i określa znaczenie różnych konstrukcji słowotwórczych w tekście;
- 4) określa funkcje zdań pojedynczych i różnego typu zdań złożonych w tekstach;
- 5) wykorzystuje wiedzę z dziedziny fleksji, słowotwórstwa, frazeologii i składni w tworzeniu własnych wypowiedzi.

2) Zróżnicowanie języka. Uczeń:

- 1) rozróżnia style funkcjonalne polszczyzny oraz rozumie potrzebę funkcjonalnego ich stosowania;
- 2) rozpoznaje rodzaje stylizacji (archaizacja, dialektyzacja, kolokwializacja, stylizacja środowiskowa) oraz określa ich funkcje w tekście;
- 3) odróżnia słownictwo neutralne od słownictwa o zabarwieniu emocjonalnym, oficjalne od potocznego.

3) Komunikacja językowa i kultura języka. Uczeń:

- 1) rozumie pojęcie znaku językowego oraz języka jako systemu znaków; rozróżnia typy znaków i określa ich funkcje w tekście;
- 2) zna pojęcie aktu komunikacji językowej oraz jego składowe (komunikat, nadawca, odbiorca, kod, kontekst, kontakt);
- 3) posługuje się różnymi odmianami polszczyzny w zależności od sytuacji komunikacyjnej;
- 4) stosuje zasady etyki wypowiedzi; wartościuje wypowiedzi językowe, wykorzystując kryteria, np. prawda – fałsz, poprawność – niepoprawność;
- 5) stosuje zasady etykiety językowej w wypowiedziach ustnych i pisemnych odpowiednie do sytuacji;
- 6) charakteryzuje zmiany w komunikacji językowej związane z rozwojem jej form (np. komunikacji internetowej).

4) Ortografia i interpunkcja. Uczeń wykorzystuje wiedzę o zasadach pisowni oraz interpunkcji w tworzonych przez siebie tekstach.

III. Tworzenie wypowiedzi.

1. Elementy retoryki. Uczeń:

- 1) formułuje tezy i argumenty w wypowiedzi ustnej i pisemnej;
- 2) rozróżnia typy argumentów;
- 3) rozumie, na czym polega logika i konsekwencja toku rozumowania w wypowiedziach argumentacyjnych;
- 4) odróżnia dyskusję od sporu i kłótni.

2. Mówienie i pisanie. Uczeń:

- 1) buduje wypowiedzi w sposób świadomy, ze znajomością ich funkcji językowej, z uwzględnieniem celu i adresata, z zachowaniem zasad retoryki;
- 2) reaguje na przejawy agresji językowej, np. prosząc o rozwinięcie lub uzasadnienie stanowiska;
- 3) zgodnie z normami formułuje pytania, odpowiedzi, oceny, redaguje informacje, uzasadnienia, komentarze, głos w dyskusji;
- 4) tworzy formy użytkowe, np. CV, podanie, wnioski, protokół, opinię, zażalenie;
- 5) tworzy spójne wypowiedzi w następujących formach: opis, charakterystyka, rozprawka, definicja, hasło encyklopedyczne, notatka syntetyzująca, referat;
- 6) tworzy plan własnej wypowiedzi;
- 7) tworzy wypowiedź, stosując odpowiednią dla danej formy gatunkowej kompozycję i układ graficzny oraz zasady spójności tekstu;
- 8) stosuje zasady poprawności językowej i stylistycznej w tworzeniu własnego tekstu;
- 9) wygłasza mowę, z uwzględnieniem środków pozajęzykowych.

IV. Samokształcenie. Uczeń:

- 1) dokonuje krytycznej selekcji informacji;
- 2) wykorzystuje multimedialne źródła informacji; rozwija umiejętność oceny przekazywanych przez nie informacji;
- 3) posługuje się słownikami różnego typu;
- 4) gromadzi i przetwarza informacje;
- 5) korzysta z zasobów multimedialnych, np. z: bibliotek, słowników on-line, wydawnictw e-book, autorskich stron internetowych twórców; dokonuje wyboru źródeł internetowych, uwzględniając kryterium poprawności rzeczowej oraz krytycznie ocenia ich zawartość.

Lektura obowiązkowa:

- 1) *Biblia*, fragmenty: *Księgi Rodzaju*, *Księgi Hioba*;
- 2) Jan Parandowski, *Mitologia*, cz. I *Grecja* – mity nieomawiane w szkole podstawowej;
- 3) Homer, *Iliada* (fragmenty);
- 4) Sofokles, *Antygona*;
- 5) *Bogurodzica*;
- 6) *Rozmowa Mistrza Polikarpa ze Śmiercią* (fragmenty);

- 7) *Pieśń o Rolandzie* (fragmenty);
- 8) Jan Kochanowski, wybrane pieśni, w tym: *Pieśń IX ks. I*, *Pieśń V ks. II*;
- 9) wybrane wiersze: Mikołaj Sęp-Szarzyński, Jan Andrzej Morsztyn;
- 10) Jan Chryzostom Pasek, *Pamiętniki* (fragmenty);
- 11) William Szekspir, *Romeo i Julia*;
- 12) Moliere, *Skąpiec*;
- 13) Ignacy Krasicki, *Hymn do miłości ojczyzny*, wybrane satyry;
- 14) Adam Mickiewicz, *Oda do młodości*, wybrane ballady, wybrane wiersze;
- 15) Juliusz Słowacki, wybrane wiersze;
- 16) Cyprjan Kamil Norwid, wybrane wiersze;
- 17) Bolesław Prus, *Z legend dawnego Egiptu*;
- 18) Eliza Orzeszkowa, *Gloria victis*;
- 19) Henryk Sienkiewicz, *Potop*;
- 20) wybrane wiersze: Kazimierz Przerwa-Tetmajer, Leopold Staff;
- 21) Władysław Stanisław Reymont, *Chłopi* (tom I – *Jesień*);
- 22) wybrane wiersze następujących poetów: Julian Tuwim, Jan Lechoń, Maria Pawlikowska-Jasnorzewska, Kazimiera Iłakowiczówna, Julian Przyboś, Krzysztof Kamil Baczyński, Tadeusz Gajcy;
- 23) Tadeusz Borowski, *Proszę państwa do gazu; Ludzie, którzy szli*;
- 24) Hanna Krall, *Zdążyć przed Panem Bogiem*;
- 25) wybrane wiersze następujących poetów: Stanisław Baliński, wybrane wiersze z okresu emigracyjnego, Kazimierz Wierzyński, wybrane wiersze z okresu emigracyjnego, Czesław Miłosz, w tym wybrane wiersze z tomu *Ocalenie*, Wisława Szymborska, Zbigniew Herbert, w tym wybrane wiersze z tomu *Raport z oblężonego miasta*, Marcin Świetlicki;
- 26) Sławomir Mrożek, *Tango*;
- 27) Marek Nowakowski, *Raport o stanie wojennym* (wybrane opowiadanie); *Górką „Edek”* (z tomu *Prawo prerii*);
- 28) Jacek Dukaj, *Katedra* (z tomu *W kraju niewiernych*);
- 29) Olga Tokarczuk, *Profesor Andrews w Warszawie* (z tomu *Gra na wielu bębenkach*);
- 30) powojenna piosenka literacka – wybrane utwory Jacka Kaczmarskiego, Agnieszki Osieckiej.

Lektura uzupełniająca do wyboru przez nauczyciela.

Warunki i sposób realizacji

Klasy I–III branżowej szkoły I stopnia to okres dalszego rozwijania przez uczniów sposobów poznawania świata i postaw wobec niego, określania celów życiowych, dojrzewania intelektualnego i emocjonalnego, kształtowania się światopoglądu i hierarchii wartości. Rozwojowi towarzyszy poznawanie kultury i jej wytworów. Szczególne miejsce w kształceniu umiejętności ucznia branżowej szkoły I stopnia ma rozwijanie umiejętności komunikowania się z innymi ludźmi, doskonalenie myślenia konkretnego oraz abstrakcyjnego. Kształcone i rozwijane kompetencje językowe i komunikacyjne stanowią podstawę rozwoju osobowego i nawiązywania kontaktów, rozwiązywania problemów oraz zaspakajania potrzeb duchowych i materialnych człowieka.

Zadaniem nauczyciela języka polskiego w branżowej szkole I stopnia jest przede wszystkim:

- 1) rozwijanie świadomości ucznia, że książka jest inspiracją dla wyobraźni oraz źródłem wiedzy o świecie i zachowaniach ludzkich;
- 2) stymulowanie i rozwijanie zainteresowań ucznia;
- 3) kształtowanie systemu wartości i umiejętności ich hierarchizowania;
- 4) inspirowanie refleksji i dyskusji na różne tematy;
- 5) pogłębianie świadomości językowej i komunikacyjnej ucznia;
- 6) rozwijanie kompetencji językowych i komunikacyjnych ucznia, umożliwiających mu sprawne i odpowiedzialne funkcjonowanie we współczesnym świecie;
- 7) dalsze rozwijanie jego sprawności wypowiedzania się w różnych formach;
- 8) inspirowanie i rozbudzanie potrzeby samokształcenia ucznia.

Nauczyciel w organizowaniu procesu dydaktycznego jest zobowiązany do stosowania rozwiązań metodycznych, które zapewnią integrację kształcenia literackiego, kulturowego, językowego i samokształcenia.

Nauczyciel w branżowej szkole I stopnia odwołuje się do wiedzy i umiejętności, które uczeń nabył na wcześniejszych etapach edukacyjnych. Motywuje ucznia do lektury utworów ważnych dla rozwijania wiedzy o człowieku i świecie, wspiera kształtowanie systemu wartości na gruncie prawdy, dobra i piękna, inspirowanie do refleksji wyływającej z poznawania dzieł. Literatura antyczna i staropolska stanowi źródło i fundament tożsamości narodowej i kulturowej. Aby umożliwić uczniom zrozumienie związków między dziełami antyku i literatury dawnej a współczesną kulturą, nauczyciel w omawianiu lektur przyjmuje zasadę łączenia ich problematyki z problematyką tekstów współczesnych, obecnych zarówno w kulturze wysokiej, jak i kulturze masowej.

Nauczyciel w branżowej szkole I stopnia wspiera rozwój zainteresowań ucznia, rozumienie przez niego współczesnej kultury i jej źródeł, a także roli nowoczesnych środków przekazywania informacji w kontekście tradycji.

Podstawa programowa kształcenia ogólnego

z komentarzem

**Szkoła ponadpodstawowa:
branżowa szkoła II stopnia**

Język polski

Preambuła podstawy programowej kształcenia ogólnego

III etap edukacyjny: branżowa szkoła II stopnia dla uczniów będących absolwentami ośmioletniej szkoły podstawowej

Po ukończeniu branżowej szkoły I stopnia uczeń może kontynuować kształcenie w branżowej szkole II stopnia w zawodach na poziomie technika, które posiadają kwalifikację wspólną z zawodem nauczonym w branżowej szkole I stopnia.

Celem edukacji w branżowej szkole II stopnia jest przygotowanie uczniów do uzyskania kwalifikacji zawodowych, a także, jak w przypadku innych typów szkół, do pracy i życia w warunkach współczesnego świata. Poza kształceniem zawodowym branżowa szkoła II stopnia ma za zadanie wyposażyć uczniów w odpowiedni zasób wiedzy ogólnej, która stanowi fundament wykształcenia, otwierając proces uczenia się przez całe życie. Kształcenie ogólne w branżowej szkole II stopnia stanowi kontynuację kształcenia ogólnego w branżowej szkole I stopnia.

Celem kształcenia ogólnego w branżowej szkole II stopnia jest:

- 1) traktowanie uporządkowanej, systematycznej wiedzy jako podstawy kształtowania umiejętności;
- 2) doskonalenie umiejętności myślowo-językowych, takich jak: czytanie ze zrozumieniem, pisanie twórcze, formułowanie pytań i problemów, posługiwanie się kryteriami, uzasadnianie, wyjaśnianie, klasyfikowanie, wnioskowanie, definiowanie, posługiwanie się przykładami itp.;
- 3) rozwijanie osobistych zainteresowań ucznia i integrowanie wiedzy przedmiotowej z różnych dyscyplin;
- 4) zdobywanie umiejętności formułowania samodzielnych i przemyślanych sądów, uzasadniania własnych i cudzych sądów w procesie dialogu we wspólnocie dociekającej;
- 5) łączenie zdolności krytycznego i logicznego myślenia z umiejętnościami wyobrażeniowo-twórczymi;
- 6) rozwijanie wrażliwości społecznej, moralnej i estetycznej;
- 7) rozwijanie narzędzi myślowych umożliwiających uczniom obcowanie z kulturą i jej rozumienie;
- 8) rozwijanie u uczniów szacunku dla wiedzy, wyrabianie pasji poznawania świata i zachęcanie do praktycznego zastosowania zdobytych wiadomości.

Do najważniejszych umiejętności zdobywanych przez ucznia w trakcie kształcenia ogólnego w branżowej szkole II stopnia należą:

- 1) myślenie – rozumiane jako złożony proces umysłowy polegający na tworzeniu nowych reprezentacji za pomocą transformacji dostępnych informacji, obejmującej interakcję

wielu operacji umysłowych: wnioskowanie, abstrahowanie, rozumowanie, wyobrażanie, sądzenie, rozwiązywanie problemów, twórczość. Dzięki temu, że uczniowie szkoły ponadpodstawowej uczą się równocześnie różnych przedmiotów, możliwe jest rozwijanie następujących typów myślenia: analitycznego, syntetycznego, logicznego, komputacyjnego, przyczynowo-skutkowego, kreatywnego, abstrakcyjnego; zachowanie ciągłości kształcenia ogólnego rozwija zarówno myślenie percepcyjne, jak i myślenie pojęciowe. Synteza obu typów myślenia stanowi podstawę wszechstronnego rozwoju ucznia;

- 2) czytanie – umiejętność łącząca zarówno rozumienie sensów, jak i znaczeń symbolicznych wypowiedzi; kluczowa umiejętność lingwistyczna i psychologiczna prowadząca do rozwoju osobowego, aktywnego uczestnictwa we wspólnocie, przekazywania doświadczeń między pokoleniami;
- 3) umiejętność komunikowania się w języku ojczystym i w językach obcych, zarówno w mowie, jak i w piśmie, jako podstawowa umiejętność społeczna, której podstawą jest znajomość norm językowych oraz tworzenie podstaw porozumienia się w różnych sytuacjach komunikacyjnych;
- 4) kreatywne rozwiązywanie problemów z różnych dziedzin ze świadomym wykorzystaniem metod i narzędzi wywodzących się z informatyki, w tym programowanie;
- 5) umiejętność sprawnego posługiwania się nowoczesnymi technologiami informacyjno-komunikacyjnymi, w tym dbałość o poszanowanie praw autorskich i bezpieczne poruszanie się w cyberprzestrzeni;
- 6) umiejętność samodzielnego docierania do informacji, dokonywania ich selekcji, syntezy oraz wartościowania, rzetelnego korzystania ze źródeł;
- 7) nabywanie nawyków systematycznego uczenia się, porządkowania zdobytej wiedzy i jej pogłębiania;
- 8) umiejętność współpracy w grupie i działań indywidualnych.

Jednym z najważniejszych zadań branżowej szkoły II stopnia jest rozwijanie kompetencji językowej i kompetencji komunikacyjnej, stanowiących kluczowe narzędzie poznawcze we wszystkich dyscyplinach wiedzy. Istotne w tym zakresie jest łączenie teorii i praktyki językowej. Bogacenie słownictwa, w tym poznawanie terminologii właściwej dla każdego z przedmiotów, służy rozwojowi intelektualnemu ucznia, a wspomaganie i dbałość o ten rozwój należy do obowiązków każdego nauczyciela.

Ważnym zadaniem szkoły jest przygotowanie uczniów do życia w społeczeństwie informacyjnym. Nauczyciele wszystkich przedmiotów powinni stwarzać uczniom warunki do nabywania umiejętności wyszukiwania, porządkowania i wykorzystywania informacji z różnych źródeł oraz dokumentowania swojej pracy, z uwzględnieniem prawidłowej kompozycji tekstu i zasad jego organizacji, z zastosowaniem technologii informacyjno-komunikacyjnych.

Realizację powyższych celów powinna wspomagać dobrze wyposażona biblioteka szkolna, dysponująca aktualnymi zbiorami, zarówno w postaci księgozbioru, jak i w postaci zasobów multimedialnych. Nauczyciele wszystkich przedmiotów powinni odwoływać się do zasobów biblioteki szkolnej i współpracować z nauczycielami bibliotekarzami w celu wszechstronnego przygotowania uczniów do samokształcenia i świadomego wyszukiwania, selekcjonowania i wykorzystywania informacji.

Ponieważ środki społecznego przekazu odgrywają coraz większą rolę, zarówno w życiu społecznym, jak i indywidualnym, każdy nauczyciel powinien poświęcić dużo uwagi edukacji medialnej, czyli wychowaniu uczniów do właściwego odbioru i wykorzystania mediów.

Ważnym celem działalności branżowej szkoły II stopnia jest skuteczne nauczanie języków obcych. Bardzo ważne jest dostosowanie zajęć do poziomu przygotowania ucznia, które uzyskał na wcześniejszych etapach edukacyjnych.

Ważnym zadaniem szkoły jest także edukacja zdrowotna, której celem jest rozwijanie u uczniów postawy dbałości o zdrowie własne i innych ludzi oraz umiejętności tworzenia środowiska sprzyjającego zdrowiu.

W procesie kształcenia ogólnego branżowa szkoła II stopnia kształtuje u uczniów postawy sprzyjające ich dalszemu rozwojowi indywidualnemu i społecznemu, takie jak: uczciwość, wiarygodność, odpowiedzialność, wytrwałość, poczucie własnej wartości, szacunek dla innych ludzi, ciekawość poznawcza, kreatywność, przedsiębiorczość, kultura osobista, gotowość do uczestnictwa w kulturze, podejmowania inicjatyw oraz do pracy zespołowej. W rozwoju społecznym bardzo ważne jest kształtowanie postawy obywatelskiej, postawy poszanowania tradycji i kultury własnego narodu, a także postawy poszanowania dla innych kultur i tradycji.

Kształcenie i wychowanie w branżowej szkole II stopnia sprzyja rozwijaniu postaw obywatelskich, patriotycznych i społecznych uczniów. Zadaniem szkoły jest wzmocnienie poczucia tożsamości narodowej, etnicznej i regionalnej, przywiązania do historii i tradycji narodowych, przygotowanie i zachęcanie do podejmowania działań na rzecz środowiska szkolnego i lokalnego, w tym do angażowania się w wolontariat. Szkoła dba o wychowanie młodzieży w duchu akceptacji i szacunku dla drugiego człowieka, kształtuje postawę szacunku dla środowiska przyrodniczego, motywuje do działań na rzecz ochrony środowiska oraz rozwija zainteresowanie ekologią.

Duże znaczenie dla rozwoju młodego człowieka oraz jego sukcesów w dorosłym życiu ma nabywanie kompetencji społecznych, takich jak: komunikacja i współpraca w grupie, w tym w środowiskach wirtualnych, udział w projektach zespołowych lub indywidualnych oraz organizacja i zarządzanie projektami.

Strategia uczenia się przez całe życie wymaga umiejętności podejmowania ważnych decyzji, poczynając od wyboru szkoły ponadpodstawowej, kierunku studiów lub konkretnej specjalizacji zawodowej, poprzez decyzje o wyborze miejsca pracy, sposobie podnoszenia oraz poszerzania swoich kwalifikacji, aż do ewentualnych decyzji o zmianie zawodu.

Szkoła ma stwarzać uczniom warunki do nabywania wiedzy i umiejętności potrzebnych do rozwiązywania problemów z wykorzystaniem metod i technik wywodzących się z informatyki, w tym logicznego i algorytmicznego myślenia, programowania, posługiwania się aplikacjami komputerowymi, wyszukiwania i wykorzystywania informacji z różnych źródeł, posługiwania się komputerem i podstawowymi urządzeniami cyfrowymi oraz stosowania tych umiejętności na zajęciach z różnych przedmiotów, m.in. do pracy nad tekstem, wykonywania obliczeń, przetwarzania informacji i jej prezentacji w różnych postaciach.

Każda sala lekcyjna powinna mieć dostęp do internetu, uczniowie i nauczyciele powinni mieć zapewniony dostęp do pracowni stacjonarnej lub mobilnej oraz możliwość korzystania z własnego sprzętu. Wszystkie pracownie powinny być wyposażone w monitor interaktywny (z wbudowanym komputerem i oprogramowaniem) lub zestaw: komputer, projektor i tablica interaktywna lub ekran.

Szkoła ma również przygotowywać uczniów do dokonywania świadomych i odpowiedzialnych wyborów w trakcie korzystania z zasobów dostępnych w internecie, krytycznej analizy informacji, bezpiecznego poruszania się w przestrzeni cyfrowej, w tym nawiązywania i utrzymywania opartych na wzajemnym szacunku relacji z innymi użytkownikami sieci.

Szkoła oraz poszczególni nauczyciele są obowiązani do podejmowania działań mających na celu zindywidualizowane wspomaganie rozwoju każdego ucznia stosownie do jego potrzeb i możliwości. Uczniom ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi nauczanie dostosowuje się do ich możliwości psychofizycznych i tempa uczenia się.

Zastosowanie metody projektu, oprócz wspierania w nabywaniu opisanych wyżej kompetencji, pomaga również rozwijać u uczniów przedsiębiorczość i kreatywność oraz umożliwia stosowanie w procesie kształcenia innowacyjnych rozwiązań programowych, organizacyjnych lub metodycznych.

Opis wiadomości i umiejętności zdobytych przez ucznia w branżowej szkole II stopnia jest przedstawiany w języku efektów uczenia się, zgodnie z Polską Ramą Kwalifikacji²⁸.

---

²⁸ Ustawa z dnia 22 grudnia 2015 r. o Zintegrowanym Systemie Kwalifikacji (Dz. U. z 2017 r. poz. 986, z późn. zm.).

Działalność edukacyjna branżowej szkoły II stopnia jest określona przez:

- 1) szkolny zestaw programów nauczania, który uwzględniając wymiar wychowawczy, obejmuje całą działalność szkoły z punktu widzenia dydaktycznego;
- 2) program wychowawczo-profilaktyczny szkoły, obejmujący wszystkie treści i działania o charakterze wychowawczym i profilaktycznym.

Szkolny zestaw programów nauczania oraz program wychowawczo-profilaktyczny szkoły tworzą spójną całość i muszą uwzględniać wszystkie wymagania opisane w podstawie programowej. Ich przygotowanie i realizacja są zadaniem zarówno całej szkoły, jak i każdego nauczyciela.

Przedmioty nauczania z zakresu kształcenia ogólnego w branżowej szkole II stopnia:

- 1) język polski;
- 2) język obcy nowożytny;
- 3) matematyka;
- 4) informatyka;
- 5) wiedza o społeczeństwie;
- 6) wychowanie fizyczne;
- 7) etyka;
- 8) język mniejszości narodowej lub etnicznej²⁹⁾;
- 9) język regionalny – język kaszubski²⁹⁾.

Język polski

Język polski realizowany jako przedmiot kluczowy w branżowej szkole II stopnia pozwala uczniowi na poznawanie zarówno dzieł literackich wchodzących w skład dziedzictwa polskiej, europejskiej i światowej kultury, jak i utworów literatury współczesnej, których autorzy zdobyli uznanie.

Cele kształcenia (wymagania ogólne) i treści nauczania (wymagania szczegółowe) przedmiotu język polski zostały sformułowane dla czterech obszarów, tj.: kształcenia literackiego i kulturowego, kształcenia językowego, tworzenia wypowiedzi i samokształcenia, a ich realizacja wymaga zintegrowania, które ma służyć osiągnięciu przez ucznia umiejętności świadomego i krytycznego odbioru dzieł literackich, ich interpretacji w różnych kontekstach. Szczególne znaczenie dla rozwoju kompetencji interpretacyjnych ma zintegrowanie kształcenia literackiego i kształcenia językowego. Wzbogacanie wiedzy o języku, traktowanym jako rozwijający się system i narzędzie służące poznawaniu świata oraz wartościowaniu, ma służyć kształtowaniu u ucznia refleksji porządkującej i pozwalającej na

²⁹⁾ Przedmiot język mniejszości narodowej lub etnicznej oraz przedmiot język regionalny – język kaszubski jest realizowany w szkołach (oddziałach) z nauczaniem języka mniejszości narodowych lub etnicznych oraz języka regionalnego – języka kaszubskiego, zgodnie z przepisami wydanymi na podstawie art. 13 ust. 3 ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz. U. z 2017 r. poz. 2198, 2203 i 2361).

świadome uczestnictwo w różnych sytuacjach komunikacyjnych związanych zarówno z odbiorem, jak i tworzeniem własnych tekstów. Służy temu również dalsze rozwijanie umiejętności retorycznych, które pozwalają nie tylko na tworzenie własnych wypowiedzi, ale kształtują również umiejętności polemiczne oraz pozwalają rozpoznać próby manipulacji i skutecznie się im przeciwstawiać.

Wspieranie rozwoju kultury językowej ucznia pozwala na uwrażliwianie go na piękno mowy ojczystej.

Ważnym zagadnieniem w ramach nauczania języka polskiego jest rozwijanie i ukierunkowanie samokształcenia ucznia. Sprzyja ono realizacji własnych zainteresowań i ambicji, otwiera przed uczniem możliwość uczestnictwa w kulturze i życiu własnego regionu, kształtuje potrzebę samorozwoju. Stanowi również naturalne wsparcie dla zintegrowanego kształcenia kompetencji interpretacyjnej, językowej i komunikacyjnej ucznia.

Wykaz lektur złożony jest z pozycji obowiązkowych i uzupełniających (do wyboru przez nauczyciela), a jego trzon stanowią wybrane dzieła klasyki polskiej i światowej oraz utwory literatury współczesnej.

Podstawa programowa przedmiotu język polski

III etap edukacyjny: branżowa szkoła II stopnia dla uczniów będących absolwentami ośmioletniej szkoły podstawowej

Cele kształcenia – wymagania ogólne

- I. Kształcenie literackie i kulturowe.
  1. Kształtowanie dojrzałości intelektualnej, emocjonalnej i moralnej uczniów.
  2. Rozumienie historii literatury i dziejów kultury jako procesu, a także dostrzeganie roli czynników wewnętrznych i zewnętrznych wpływających na ten proces.
  3. Rozumienie konieczności zachowania i rozwoju literatury i kultury w życiu jednostki oraz społeczeństwa.
  4. Rozróżnianie kultury wysokiej i niskiej, elitarnej i popularnej oraz dostrzeganie związków między nimi.
  5. Znajomość wybranych utworów z literatury polskiej i światowej oraz umiejętność mówienia o nich z wykorzystaniem potrzebnej terminologii.
  6. Kształtowanie różnorodnych postaw czytelniczych: od spontanicznego czytania do odbioru opartego na podstawach naukowych.
  7. Kształcenie umiejętności czytania, analizowania i interpretowania literatury oraz innych tekstów kultury, a także ich wzajemnej korespondencji.
  8. Kształcenie świadomego odbioru utworów literackich i tekstów kultury na różnych poziomach: dosłownym, metaforycznym, symbolicznym, aksjologicznym.
  9. Kształcenie umiejętności rozumienia roli mediów oraz ich wpływu na zachowania i postawy ludzi, a także krytycznego odbioru przekazów medialnych oraz świadomego korzystania z nich.
  10. Budowanie systemu wartości na fundamencie prawdy, dobra i piękna oraz szacunku dla człowieka.
  11. Kształcenie umiejętności rozpoznawania i wartościowania postaw budujących szacunek dla człowieka (np. wierność, odpowiedzialność, umiar) oraz służących budowaniu wspólnot: państwowej, narodowej, społecznej (np. patriotyzm, sprawiedliwość, obowiązkowość, szlachetność, walka, praca, odwaga, roztropność).

- II. Kształcenie językowe.
  1. Pogłębianie funkcjonalnej wiedzy z zakresu nauki o języku.
  2. Wzbogacanie umiejętności komunikacyjnych, stosowne wykorzystanie języka w różnych sytuacjach komunikacyjnych.
  3. Funkcjonalne wykorzystywanie wiedzy o języku w odczytaniu sensów zawartych w strukturze głębokiej tekstów literackich i nieliterackich.
  4. Świadome wykorzystanie działań językowych w formowaniu odpowiedzialności za własne zachowania językowe.

5. Uwrażliwianie na piękno mowy ojczystej, wspomaganie rozwoju kultury językowej, doskonalenie umiejętności posługiwania się poprawną polszczyzną.

III. Tworzenie wypowiedzi.

1. Doskonalenie umiejętności wyrażania własnych sądów, argumentacji i udziału w dyskusji.
2. Wykorzystanie kompetencji językowych w różnych formach wypowiedzi ustnych i pisemnych.
3. Kształcenie umiejętności formułowania i uzasadniania sądów na temat dzieł literackich oraz innych tekstów kultury.
4. Doskonalenie umiejętności retorycznych, w szczególności zasad tworzenia wypowiedzi spójnych, logicznych oraz stosowania kompozycji odpowiedniej dla danej formy gatunkowej.
5. Rozwijanie umiejętności tworzenia tekstów o wyższym stopniu złożoności.

IV. Samokształcenie.

1. Rozwijanie zainteresowań humanistycznych.
2. Doskonalenie umiejętności korzystania z różnych źródeł informacji, w tym zasobów cyfrowych, oceny ich rzetelności, wiarygodności i poprawności merytorycznej.
3. Kształcenie nawyków systematycznego uczenia się; porządkowania zdobytej wiedzy i jej pogłębiania oraz syntezy poznanego materiału.
4. Wyrabianie nawyku samodzielnej, systematycznej lektury.
5. Rozwijanie uzdolnień poprzez udział w różnych formach aktywności intelektualnej i twórczej.
6. Umacnianie postawy poszanowania dla cudzej własności intelektualnej.
7. Rozwijanie umiejętności efektywnego posługiwania się technologią informacyjną w poszukiwaniu, porządkowaniu i wykorzystywaniu pozyskanych informacji.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

W branżowej szkole II stopnia obowiązuje utrwalanie, poszerzanie i doskonalenie wiadomości i umiejętności nabytych w szkole podstawowej oraz w branżowej szkole I stopnia.

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń spełnia wymagania przewidziane dla branżowej szkoły I stopnia, a ponadto:
  - 1) sytuuje utwory literackie w poszczególnych okresach;
  - 2) rozpoznaje konwencje literackie i określa ich cechy w utworach (fantastyczną, symboliczną, mimetyczną, realistyczną, naturalistyczną, groteskową);
  - 3) rozróżnia gatunki epickie, liryczne, dramatyczne i synkretyczne, w tym: gatunki poznane na wcześniejszych etapach edukacyjnych oraz psalm, kronikę, sielankę, balladę, odę, dramat romantyczny, powieść poetycką,

- a także odmiany powieści i dramatu; wymienia ich podstawowe cechy gatunkowe;
- 4) rozpoznaje w tekście literackim środki wyrazu artystycznego poznane na wcześniejszych etapach edukacyjnych oraz środki znaczeniowe: oksymoron, peryfrazę, eufonię, hiperbolę; leksykalne, w tym frazeologizmy; składniowe: antytezę, paralelizm, wyliczenie, epiforę, elipsę; wersyfikacyjne, w tym przerzutnię; określa ich funkcje w tekście;
  - 5) interpretuje treści alegoryczne i symboliczne utworu literackiego;
  - 6) rozpoznaje w tekstach literackich: ironię i autoironię, komizm, tragizm, humor, patos; określa ich funkcje w tekście i rozumie wartościujący charakter;
  - 7) rozumie pojęcie groteski, rozpoznaje ją w tekstach oraz określa jej artystyczny i wartościujący charakter;
  - 8) wykazuje się znajomością i zrozumieniem treści utworów wskazanych w podstawie programowej jako lektury obowiązkowe;
  - 9) rozpoznaje tematykę i problematykę poznanych tekstów oraz jej związek z programami epoki literackiej, zjawiskami społecznymi, historycznymi, egzystencjalnymi i estetycznymi; poddaje je refleksji;
  - 10) rozpoznaje w utworze sposoby kreowania: świata przedstawionego (fabuły, bohaterów, akcji, wątków, motywów), narracji, sytuacji lirycznej; interpretuje je i wartościuje;
  - 11) rozumie pojęcie motywu literackiego i toposu, rozpoznaje podstawowe motywy i toposy oraz dostrzega żywotność motywów biblijnych i antycznych w utworach literackich; określa ich rolę w tworzeniu znaczeń uniwersalnych;
  - 12) w interpretacji utworów literackich odwołuje się do tekstów poznanych w szkole podstawowej, w tym: trenów i pieśni Jana Kochanowskiego, bajek Ignacego Krasickiego, *Dziadów cz. II* oraz *Pana Tadeusza* Adama Mickiewicza, *Zemsty* Aleksandra Fredry, *Balladyny* Juliusza Słowackiego;
  - 13) porównuje utwory literackie lub ich fragmenty, dostrzega kontynuacje i nawiązania w porównywanych utworach, określa cechy wspólne i różne;
  - 14) przedstawia propozycję interpretacji utworu, wskazuje w tekście miejsca, które mogą stanowić argumenty na poparcie jego propozycji interpretacyjnej;
  - 15) wykorzystuje w interpretacji utworów literackich potrzebne konteksty, szczególnie kontekst historycznoliteracki, historyczny, polityczny, kulturowy, filozoficzny, biograficzny, mitologiczny, biblijny;
  - 16) rozpoznaje obecne w utworach literackich wartości uniwersalne i narodowe; określa ich rolę i związek z problematyką utworu oraz znaczenie dla budowania własnego systemu wartości.
2. Odbiór tekstów kultury. Uczeń spełnia wymagania przewidziane dla branżowej szkoły I stopnia, a ponadto:
- 1) przetwarza i hierarchizuje informacje z tekstów, np.: publicystycznych, popularnonaukowych, naukowych;

- 2) analizuje strukturę tekstu: odczytuje jego sens, główną myśl, sposób prowadzenia wywodu oraz argumentację;
- 3) rozpoznaje specyfikę tekstów publicystycznych (artykuł, felieton, reportaż), retorycznych (przemówienie, laudacja, homilia), popularnonaukowych i naukowych (rozprawa); wśród tekstów prasowych rozróżnia wiadomość i komentarz; rozpoznaje środki językowe i ich funkcje zastosowane w tekstach; odczytuje informacje i przekazy jawne i ukryte; rozróżnia odpowiedzi właściwe i unikowe;
- 4) określa wpływ starożytnego teatru greckiego na rozwój sztuki teatralnej; rozumie pojęcie *katharsis* i charakteryzuje jego rolę w kształtowaniu odbioru dzieła;
- 5) charakteryzuje główne prądy filozoficzne oraz określa ich wpływ na kulturę epoki;
- 6) odczytuje pozaliterackie teksty kultury, stosując kod właściwy danej dziedzinie sztuki;
- 7) odróżnia dzieła kultury wysokiej od tekstów kultury popularnej, stosuje kryteria pozwalające odróżnić arcydzieło od kiczu.

II. Kształcenie językowe.

1. Gramatyka języka polskiego. Uczeń spełnia wymagania przewidziane dla branżowej szkoły I stopnia, a ponadto:
  - 1) wykorzystuje wiedzę z dziedziny fleksji, słowotwórstwa, frazeologii i składni w analizie i interpretacji tekstów oraz tworzeniu własnych wypowiedzi;
  - 2) rozumie zróżnicowanie składniowe zdań wielokrotnie złożonych, rozpoznaje ich funkcje w tekście i wykorzystuje je w budowie wypowiedzi o różnym charakterze;
  - 3) rozpoznaje argumentacyjny charakter różnych konstrukcji składniowych i ich funkcje w tekście;
  - 4) rozumie rolę szyku wyrazów w zdaniu oraz określa rolę jego przekształceń w budowaniu znaczenia wypowiedzi.
2. Zróżnicowanie języka. Uczeń spełnia wymagania przewidziane dla branżowej szkoły I stopnia, a ponadto:
  - 1) rozróżnia pojęcie stylu i stylizacji, rozumie ich znaczenie w tekście;
  - 2) rozróżnia style funkcjonalne polszczyzny oraz rozumie zasady ich stosowania;
  - 3) rozpoznaje i ocenia modę językową we współczesnym języku;
  - 4) określa rodzaje zapożyczeń i sposób ich funkcjonowania w polszczyźnie różnych epok; odnosi wskazane zjawiska do współczesnej polszczyzny;
  - 5) zna, rozumie i funkcjonalnie wykorzystuje biblizmy, mitologizmy, sentencje, przysłowia i aforyzmy obecne w polskim dziedzictwie kulturowym;
  - 6) rozpoznaje stylizację (stylizację biblijną, mitologiczną); określa jej funkcje w tekście;

- 7) rozpoznaje słownictwo o charakterze wartościującym; odróżnia słownictwo neutralne od słownictwa o zabarwieniu emocjonalnym, oficjalne od potocznego.
3. Komunikacja językowa i kultura języka. Uczeń spełnia wymagania przewidziane dla branżowej szkoły I stopnia, a ponadto:
    - 1) rozpoznaje i określa funkcje tekstu (informatywną, poetycką, metajęzykową, ekspresywną, impresywną – w tym perswazyjną);
    - 2) rozpoznaje zjawiska powodujące niejednoznaczność wypowiedzi (homonimie, anakoluty, elipsy, paradoksy), dba o jasność i precyzję komunikatu;
    - 3) odróżnia zamierzoną innowację językową od błędu językowego; określa funkcje innowacji językowej w tekście;
    - 4) rozróżnia pojęcia manipulacji, dezinformacji, postprawdy, stereotypu, bańki informacyjnej, wiralności; rozpoznaje te zjawiska w tekstach i je charakteryzuje.
  4. Ortografia i interpunkcja. Uczeń spełnia wymagania przewidziane dla branżowej szkoły I stopnia, a ponadto:
    - 1) stosuje zasady ortografii i interpunkcji, w tym szczególnie: pisowni wielką i małą literą, pisowni łącznej i rozłącznej partykuły *nie* oraz partykuły *-bym*, *-byś*, *-by* z różnymi częściami mowy; pisowni zakończeń *-ji*, *-ii*, *-i*; zapisu przedrostków *roz-*, *bez-*, *wes-*, *wz-*, *ws-*; pisowni przyimków złożonych; pisowni nosówek (*q*, *ę*) oraz połączeń *om*, *on*, *em*, *en*; pisowni skrótów i skrótowców;
    - 2) wykorzystuje składniowo-znaczeniowy charakter interpunkcji do uwypuklenia sensów redagowanego przez siebie tekstu;
    - 3) rozumie stylistyczną funkcję zamierzonego błędu ortograficznego w tekście artystycznym.

III. Tworzenie wypowiedzi.

1. Elementy retoryki. Uczeń spełnia wymagania przewidziane dla branżowej szkoły I stopnia, a ponadto:
  - 1) formułuje tezy i argumenty w wypowiedzi ustnej i pisemnej przy użyciu odpowiednich konstrukcji składniowych;
  - 2) wskazuje i rozróżnia cele perswazyjne w wypowiedzi literackiej i nieliterackiej;
  - 3) rozumie i stosuje w tekstach retorycznych zasadę kompozycyjną (np. teza, argumenty, apel, pointa);
  - 4) wyjaśnia, w jaki sposób użyte środki retoryczne (np. pytania retoryczne, wyliczenia, wykrzyknienia, paralelizmy, powtórzenia, apostrofy, przerzutnie, inwersje) oddziałują na odbiorcę;
  - 5) rozróżnia typy argumentów, w tym argumenty pozamerytoryczne (np. odwołujące się do litości, niewiedzy, groźby, autorytetu, argumenty *ad personam*);
  - 6) rozumie, na czym polega logika i konsekwencja toku rozumowania w wypowiedziach argumentacyjnych;

- 7) rozróżnia pragmatyczny i etyczny wymiar obietnic składanych w tekstach reklamy;
  - 8) rozpoznaje elementy erystyki w dyskusji oraz ocenia je pod względem etycznym;
  - 9) rozumie zjawisko nowomowy; określa jego cechy i funkcje w tekście.
2. Mówienie i pisanie. Uczeń spełnia wymagania przewidziane dla branżowej szkoły I stopnia, a ponadto:
- 1) zgadza się z cudzymi poglądami lub polemizuje z nimi, rzeczowo uzasadniając własne zdanie;
  - 2) tworzy spójne wypowiedzi w formach poznanych na wcześniejszych etapach edukacyjnych, a ponadto: wypowiedź o charakterze argumentacyjnym, referat, szkic interpretacyjny, szkic krytyczny, definicję, hasło encyklopedyczne, notatkę syntetyzującą;
  - 3) odróżnia streszczenie od parafrazy; funkcjonalnie stosuje je w zależności od celu wypowiedzi;
  - 4) tworzy plan kompozycyjny i dekompozycyjny tekstów o charakterze argumentacyjnym;
  - 5) stosuje retoryczne zasady kompozycyjne w tworzeniu własnego tekstu; wygłasza mowę z uwzględnieniem środków pozajęzykowych;
  - 6) w interpretacji przedstawia propozycję odczytania tekstu, formułuje argumenty na podstawie tekstu oraz znanych kontekstów, w tym własnego doświadczenia, przeprowadza logiczny wywód służący uprawomocnieniu formułowanych sądów;
  - 7) stosuje zasady poprawności językowej i stylistycznej w tworzeniu własnego tekstu; weryfikuje własne decyzje poprawnościowe;
  - 8) wykorzystuje wiedzę o języku w pracy redakcyjnej nad tekstem własnym, dokonuje korekty tekstu własnego, stosuje kryteria poprawności językowej.
- IV. Samokształcenie. Uczeń spełnia wymagania przewidziane dla branżowej szkoły I stopnia, a ponadto:
- 1) rozwija umiejętność pracy samodzielnej, m.in. przez przygotowanie różnorodnych form prezentacji własnego stanowiska;
  - 2) porządkuje informacje w problemowe całości poprzez ich wartościowanie; syntetyzuje poznawane treści wokół problemu, tematu, zagadnienia oraz wykorzystuje je w swoich wypowiedziach;
  - 3) korzysta z literatury naukowej lub popularnonaukowej;
  - 4) sporządza bibliografię i przypis bibliograficzny;
  - 5) wybiera z tekstu odpowiednie cytaty i stosuje je w wypowiedzi;
  - 6) wzbogaca swoją wypowiedź pozajęzykowymi środkami komunikacji;
  - 7) posługuje się słownikami ogólnymi języka polskiego oraz słownikami specjalistycznymi, (np. etymologicznym, frazeologicznym, skrótów, gwarowymi), także w wersji on-line;

- 8) wykorzystuje multimedialne źródła informacji oraz dokonuje ich krytycznej oceny;
- 9) gromadzi i przetwarza informacje, sporządza bazę danych;
- 10) korzysta z zasobów multimedialnych, np. z bibliotek, słowników on-line, wydawnictw e-book, autorskich stron internetowych; dokonuje wyboru źródeł internetowych, uwzględniając kryterium poprawności rzeczowej oraz krytycznie ocenia ich zawartość;
- 11) wykorzystuje formę projektu w przygotowaniu i prezentowaniu oraz popularyzowaniu swoich zainteresowań i osiągnięć;
- 12) zna pojęcie hipertekstu; rozpoznaje jego realizacje internetowe oraz pozainternetowe; umiejętnie z nich korzysta w gromadzeniu informacji.

Lektura obowiązkowa

- 1) *Biblia*, w tym fragmenty *Księgi Koheleta*, *Pieśni nad Pieśniami*, *Księgi Psalmów*, *Apokalipsy wg św. Jana*;
- 2) Homer, *Odyseja* (fragmenty);
- 3) *Horacy* – wybrane utwory;
- 4) *Lament świętokrzyski* (fragmenty); *Legenda o św. Aleksym* (fragmenty);
- 5) *Kwiatki świętego Franciszka z Asyżu* (fragmenty);
- 6) Gall Anonim, *Kronika polska* (fragmenty);
- 7) Dante Alighieri, *Boska komedia* (fragmenty);
- 8) Jan Kochanowski, wybrane psalmy, w tym *Psalm 13*, *Psalm 47*, tren IX, X, XI, XIX, *Odprawa posłów greckich*;
- 9) Piotr Skarga, *Kazania sejmowe* (fragmenty);
- 10) Daniel Naborowski, wybrane wiersze;
- 11) William Szekspir, *Makbet*;
- 12) Franciszek Karpiński, wybór sielanek i liryki religijnej;
- 13) Adam Mickiewicz, *Romantyczność*, wybrane sonety z cyklu *Sonety krymskie* oraz inne wiersze, *Konrad Wallenrod*, *Dziady* cz. III;
- 14) Juliusz Słowacki, *Kordian*, wybrane wiersze, w tym *Grób Agamemnona* (fragmenty), *Testament mój*;
- 15) Zygmunt Krasiński, *Nie-Boska komedia*;
- 16) Bolesław Prus, *Lalka*;
- 17) Adam Asnyk, wybrane wiersze;
- 18) Fiodor Dostojewski, *Zbrodnia i kara*;
- 19) Jan Kasprówic, wybrane wiersze;
- 20) Stanisław Wyspiański, *Wesele*;
- 21) Stefan Żeromski, *Rozdziobią nas kruki, wrony...*, *Przedwiośnie*;
- 22) Witold Gombrowicz, *Ferdydurke* (fragmenty);
- 23) wybrane wiersze następujących poetów: Bolesław Leśmian, Józef Czechowicz;
- 24) Gustaw Herling-Grudziński, *Inny świat*;
- 25) wybrane wiersze następujących poetów: Czesław Miłosz, *Traktat moralny* (fragmenty),

Tadeusz Różewicz, Miron Białoszewski, Jarosław Marek Rymkiewicz, Zbigniew Herbert, w tym wybrane wiersze z tomów *Pan Cogito* oraz *Raport z oblężonego miasta*, Halina Poświatowska, Stanisław Barańczak, Jan Polkowski, Wojciech Wencel;

26) Albert Camus, *Dżuma*;

27) George Orwell, *Rok 1984*;

28) Józef Mackiewicz, *Droga donikąd* (fragmenty);

29) Antoni Libera, *Madame*;

30) Andrzej Stasiuk, *Miejsce* (z tomu *Opowieści galicyjskie*);

31) Ryszard Kapuściński, *Podróże z Herodotem* (fragmenty);

32) wybrane utwory okresu stanu wojennego;

33) powojenna piosenka literacka – wybrane utwory Ewy Demarczyk, Wojciecha Młynarskiego oraz wybrane teksty Kabaretu Starszych Panów.

Lektura uzupełniająca do wyboru przez nauczyciela.

Warunki i sposób realizacji

Podstawa programowa dla branżowej szkoły II stopnia zawiera chronologiczny układ treści, który pozwala na usystematyzowanie materiału, poznawanie utworów literackich w naturalnym porządku, tak jak one powstawały, z uwzględnieniem różnorodnych kontekstów, w tym kulturowych, historycznych, filozoficznych. Jednocześnie należy podkreślić, że nauczanie języka polskiego nie może sprowadzać się jedynie do uczenia historii literatury, może to bowiem prowadzić do encyklopedyzmu czy mnożenia faktów. Chronologia ma stanowić punkt odniesienia, pozwalać rozwijać świadomość historycznoliteracką uczniów, co powinno dokonywać się poprzez porównywanie zjawisk literackich w czasie. Należy przyjąć perspektywę współczesną jako punkt wyjścia we wprowadzaniu do tradycji.

Kształcenie literackie i kulturowe powinno akcentować egzystencjalne aspekty doświadczenia siebie, innych, świata, otwierać ciekawą przestrzeń myślenia i wartościowania poprzez kontakty z wartościową literaturą i innymi tekstami kultury, wprowadzać w tradycję rozumianą jako strażnika pamięci zbiorowej, łącznika między dawnymi i współczesnymi czasami – przekaznika treści wyróżnionych z dziedzictwa kulturowego jako społecznie ważnych i doniosłych, zarówno w czasie przeszłym, jak i współczesnym, w tradycję, która stanowi istotny czynnik procesów światopoglądowych, wpływających na kształtowanie się tożsamości człowieka. Czytanie tekstów literatury i kultury powinno nauczyć nie tylko dialogu z tradycją, ale zadawania pytań dziełu warunkowanych osobistym i kulturowym kontekstem, rozumienia roli symbolu i metafory, mających związek z wartościami kulturowymi (duchowymi), moralnymi i wartościami sacrum. Zadaniem branżowej szkoły II stopnia jest zatem kształtowanie kompetencji kulturowej: wiedzy i umiejętności oraz samodzielności w dostrzeganiu i interpretowaniu złożonych treści.

Jednym z ważnych zadań edukacji polonistycznej jest kontynuowanie kształcenia umiejętności świadomego posługiwania się językiem polskim. Kluczowe w tym zakresie jest rozwijanie kompetencji językowej jako podstawy rozumienia tekstów, wypowiedzania się ustnie i pisemnie w różnych formach, umiejętnego argumentowania swoich sądów i przekonań. Kompetencje językowe warunkowane znajomością gramatyki języka, jego zasobu leksykalnego i stylistyki, stanowią podstawę do rozwijania kompetencji komunikacyjnych. Świadomość sytuacji, w której odbywa się komunikacja, świadomość reguł, których wymaga komunikowanie się z otaczającym światem, nie tylko reguł gramatycznych, także zasad kultury języka, to podstawowa dla człowieka umiejętność we współczesnym świecie. Dopełnieniem kompetencji komunikacyjnej jest znajomość i stosowanie zasad ortografii i interpunkcji. Rozwijanie kompetencji językowych i komunikacyjnych ucznia warunkuje zatem kształcenie odbioru tekstów oraz ich tworzenie.

Integracja kształcenia językowego i literackiego jest warunkiem koniecznym w realizacji podstawy programowej i stanowi w dydaktyce istotny element procesu edukacyjnego ucznia. Pozwala ona nie tylko na bogacenie słownictwa ucznia, rozwój umiejętności komunikacyjnych, ale także umożliwia mu rozwijanie umiejętności interpretowania tekstów literackich i nieliterackich, rozwija skutecznie świadomość wartości, które opisuje język, a także pozwala na przeciwdziałanie próbom manipulacji językowej oraz związanej z nią przemocy, której źródłem może być język. Kształcenie językowe stanowi zatem istotny element budowania własnego systemu wartości, którego podstawą są prawda, dobro i piękno oraz szacunek dla drugiego człowieka.

Kompetencje językowe i komunikacyjne wiążą się ściśle z rozwijaniem umiejętności tworzenia własnych wypowiedzi. Sprzyja temu kształcenie umiejętności retorycznych oraz świadome wykorzystanie elementów retoryki w tworzeniu wypowiedzi ustnych i pisemnych, w których uczeń, podejmujący różnorodne problemy i dokonujący interpretacji różnorodnych tekstów i zagadnień, w sposób świadomy potrafi argumentować własne zdanie. Łączenie różnych obszarów kształcenia pozwala na integralne rozwijanie umiejętności uczniów i kształtowanie ich postaw.

Ważną rolę w edukacji polonistycznej powinno spełnić samokształcenie rozumiane jako przygotowanie do edukacji ustawicznej, czyli wychowania człowieka charakteryzującego się twórczym i dynamicznym stosunkiem do życia i kultury. Zadaniem szkoły staje się przygotowanie uczniów nie tylko do samodzielnego opanowania wiedzy, porządkowania, problematyzowania jej, lecz odejścia od encyklopedyzmu na rzecz uczenia się rozumiejącego, oceniania użyteczności i prawdziwości przekazywanych informacji, do przekonania, że człowiek powinien się uczyć planowania i urzeczywistniania własnej przyszłości. Ważną rolę w procesie samokształcenia pełni praca w bibliotece szkolnej i jej pomocnicza funkcja, a współpraca nauczyciela języka polskiego i nauczyciela-bibliotekarza powinna służyć rozwijaniu kompetencji uczniów.

Wychowanie młodzieży na lekcjach języka polskiego odbywa się poprzez refleksję, w wymiarze aksjologicznym, egzystencjalnym, nad językiem i literaturą oraz kulturą. Obowiązkiem nauczyciela jest organizowanie wewnętrznej integracji wewnątrzprzedmiotowej, czyli łączenie kształcenia literackiego i kulturowego, językowego, tworzenia wypowiedzi oraz samokształcenia.

Komentarz do podstawy programowej przedmiotu język polski

Branżowa szkoła

dr Wioletta Kozak

Podstawowym założeniem edukacji polonistycznej w branżowej szkole I stopnia jest kształcenie kompetencji komunikacyjnych i kulturowych. Przyjęte w podstawie programowej założenia wynikają ze specyfiki kształcenia w szkole branżowej, wypływającej ze specyficznych potrzeb ucznia, jego zaplecza intelektualnego, aspiracji i zainteresowań. Istotne znaczenie ma także konieczność pogodzenia umiejętności typowo zawodowych, z ogólnymi potrzebami kulturalnymi i pobudzaniem zainteresowań humanistycznych, które umożliwią absolwentowi tej szkoły funkcjonowanie w społeczeństwie i nawiązywanie więzi, kształtowanie poczucia tożsamości kulturowej i poruszanie się w świecie wartości, uczestniczenie w procesach komunikacji społecznej, a przede wszystkim planowanie swojego dalszego rozwoju. Nauka w szkole branżowej nie może prowadzić do wykluczenia kulturowego i językowego uczniów, stąd też podstawa programowa z języka polskiego kontynuuje sposób myślenia o edukacji polonistycznej opisany w szkole podstawowej i tworzy wraz z nią spójną całość.

Założenia podstawy programowej w branżowej szkole I stopnia:

1. Podstawa programowa stawia sobie za cel wyposażenie uczniów w odpowiedni zasób wiedzy ogólnej, uzupełniającej kwalifikacje zawodowe, która stanowi fundament wykształcenia umożliwiający proces kształcenia się przez całe życie.
2. Kształcenie polonistyczne zostało pomyślane jako komplementarne kształcenie w czterech obszarach:
  - a) Kształcenie literackie i kulturowe.
  - b) Kształcenie językowe.
  - c) Tworzenie wypowiedzi.
  - d) Samokształcenie.
3. Kształcenie literackie i kulturowe uznane zostało za najważniejszy czynnik kulturotwórczy, kształtujący poczucie tożsamości narodowej, kulturowej i indywidualnej. Stąd też uczeń na lekcjach języka polskiego zapoznaje się z podstawowymi terminami pozwalającymi świadomie czytać utwory literackie oraz rozwija swoje umiejętności interpretacyjne w kontekście własnych doświadczeń egzystencjalnych. Wpisane do podstawy programowej lektury obowiązkowe przywracają edukacji polonistycznej elementarny porządek chronologiczny, który ma prowadzić do kształcenia poczucia tożsamości i ciągłości kultury. Mają też ukazać, że problemy człowieka współczesnego mają uniwersalny charakter. Nauczyciele mogą z uczniami omówić także wybrane utwory, zgodne z zainteresowaniami

i doświadczeniem życiowym młodzieży. Trzeba im pokazać, że literatura mówi o człowieku, odnosi się do również do nich.

4. Podstawa programowa w wymaganiach szczegółowych w obszarze *Czytanie utworów literackich* stawia przed szkolną edukacją polonistyczną następujące wyzwania:
  - a) rozumienie historii literatury i dziejów kultury jako procesu, w tym:
    - periodyzacja literatury
    - poddawanie refleksji tematyki i problematyki dzieł,
  - b) doskonalenie kształconych w szkole podstawowej umiejętności analitycznych oraz rozwijanie takich umiejętności analizy tekstu jak:
    - określanie cech gatunków literackich,
    - środków wyrazu artystycznego i ich funkcji w utworach,
    - sposobów kreacji świata przedstawionego,
  - c) rozwijanie umiejętności interpretacyjnych, w tym szczególnie interpretowania i wartościowania.
5. W obszarze *Odbiór tekstów kultury* uczeń szkoły branżowej odczytuje pozaliterackie teksty kultury, rozumie ich odmienny język, odróżnia dzieła kultury wysokiej od popularnej, wyszukuje i przetwarza informacje oraz rozpoznaje specyfikę tekstów różnego rodzaju.
6. Bardzo duży nacisk podstawa programowa kładzie na kształcenie językowe i sprawność w skutecznym porozumiewaniu się oraz na jasne formułowanie własnego przekazu, co wynika z przekonania, że człowiek wiedzę przede wszystkim zdobywa poprzez język. Podstawa programowa proponuje funkcjonalne łączenie teorii i praktyki językowej. Łączy ono wiedzę o systemie języka, akcentując w ten sposób cel poznawczy i autonomiczny w kształceniu językowym, oraz pragmatyczny, skoncentrowany na wykorzystaniu znajomości systemu językowego w praktyce odbioru oraz tworzeniu wypowiedzi. W nauczaniu znaczenie ma komplementarność realizowanych przez użytkownika ról nadawcy i odbiorcy tekstu, która powoduje rodzaj sprzężenia zwrotnego: praktyka odbiorcza wpływa na uświadamianie i wykorzystywanie dostrzeżonych reguł językowych w swoich wypowiedziach i odwrotnie – świadome stosowanie reguł w tekstach własnych ma wpływ na odbiór cudzego tekstu. Oznacza to, że oba wymiary językowej aktywności muszą być rozwijane równolegle. Chodzi o to, żeby z jednej strony uczeń jako pracownik potrafił np. zrozumieć instrukcję, polecenie przełożonego, oczekiwania klienta itd., a także by sam był w stanie przedstawić swoje oczekiwania podwładnemu, udzielić wyjaśnień klientowi, czy napisać podanie o pracę, z drugiej zaś – mógł uczestniczyć w życiu kulturalnym i rozumiał teksty o wyższym stopniu skomplikowania. Kształcenie polonistyczne w szkole branżowej trzeba rozpatrywać w kategoriach szeroko rozumianej edukacji poprzez język, który jest i celem, i środkiem pozwalającym na przygotowanie ucznia do odbioru i rozumienia sensów czytanego utworu, a celem szkoły jest pomoc w nabywaniu przez ucznia predyspozycji do opanowania kodu rozwiniętego.

7. Trzeci obszar – tworzenie wypowiedzi – ma charakter bardzo praktyczny. Zakłada kształcenie umiejętności retorycznych, dzięki którym uczeń w pełni świadomie będzie używał środków językowych, budował argumenty, komponował swoją wypowiedź. Oczywiście przede wszystkim skupić się należy na tekstach, z którymi uczniowie spotykają się w codziennej praktyce (np. dokumenty, teksty informacyjne, publicystyczne, instrukcje obsługi itd.), a punktem dojścia staje się ich zrozumienie przez pryzmat funkcji, jakie pełnią w życiu społecznym (np. zrozumienie pisma urzędowego jest niepełne bez świadomości funkcji perswazyjnej, zrozumienie instrukcji obsługi – bez świadomości funkcji informacyjnej itd.).

Struktura podstawy programowej z języka polskiego w szkole branżowej wynika przede wszystkim z możliwości przystąpienia przez absolwenta branżowej szkoły II stopnia do egzaminu maturalnego, dlatego też nabywanie wiadomości i umiejętności sprawdzanych na egzaminie zostało rozłożone na oba etapy kształcenia: to, co stanowi podstawę, bazę, punkt wyjścia zawiera podstawa programowa branżowej szkoły I stopnia, a to, co poszerza, rozwija, dopowiada – branżowej szkoły II stopnia.

